

זהלצי"ב

קונטרס

ידיעת בית רבו

והוא ביאורים מקורות וציורים

על הספר 'מכתב מאליהו'

לרבנו הגאון החסיד קדוש ה' אשר ליה גליא עמיקתא ומסתריתא

רבי אליהו אליעזר דסלר זיע"א

אשר נחקקו עלי גליון

ע"י תלמידו הגאון המופלא מרא דכולא תלמודא

אשר און וחקר ועשה אונים לתורת רבו

רבי שמואל בן הגאון רבי יצחק הלוי שולזינגר זצ"ל

גאב"ד קרית אתא בעל עטרת שמואל

יו"ל לרגל יום הזכרון העשירי כ"ג טבת תשע"ד

ויובל השישים למרן בעל המכתב מאליהו כ"ד טבת תשע"ד

שנת תשע"ד לפ"ק

קרית אתא

פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר

על אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים
הארז בלבנון אשר אמרנו בצלו נחיה
עליונים בקשו את רבי נצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש
פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר
דודי ירד לגנו בשבת קדש לסדר ובא הלוי כ"ז מנחם אב תש"ע
תלמיד חכם כיום שבת ידיו גלילי זהב נעשו שתי זרעותיו כשני גילי ספר תורה
גליא לדרעא ונפל נהורא בבי מדרשא
רב החובל הנותן בים התורה דרך במוחו הכביר ובלבו הטהור סלל מסילות
ישרים בחכמה בסדר קדשים ומשם בארה באר חפרוה שרים שרי התורה גאוני
הדורות דולה ומשקה לאלפים ורבבות הוצק חן בשפתותיו כל עקוב למישור
נכנס ויוצא באוכלוסא
הגאון הנורא אשר כל גופא מירתת ממתנייתא ופילפולא דיליה
החסיד העניו האמיתי עבד ה'
מורנו ורבנו הרב רבי משה מרדכי הלוי בן הגאון רבי יצחק שולזינגר זצ"ל
בעל משמר הלוי
לבו לב כל ישראל
אוהב ואהובם של כל בני הישיבות ותופסי התורה בכל אתר ואתר
אשר תורתו יראתו וצדקתו הולכת מסוף העולם ועד סופו
רב החסד להיטיב לכל דל ונדכא
אוהב ישראל אשר נתן נפשו ולבו להיות מיצר על צרתן של ישראל
נשא על לבו את כאבם של הנפשות הנאנחים והנאנקים
אשר היה מסור בכל לבו למען עירנו קרית אתא אתרא דרב אחיו הגדול זצ"ל
ועמד בעוז ובגאון במשך עשרות בשנים לימין מוסדות התורה שנתייסדו ונשא
בעולם הרב זצ"ל עד יומו האחרון
קרית אתא אבל יחיד עשי לך, זה האיש משה אשר העלנו מעומק החשכה
ומהסתר ערפילי הגלות ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם
אם בארזים נפלה שלהבת מה יענו איזובי הקיר
כי גדול כיום שברך אוי מי ירפא לך
ת.נ.צ.ב.ה.

מכון 'עטרות שמואל'

שע"י עמותת 'ת"ת בית יהודה'

ת.ד. 7 קרית אתא

הכתב והמכתב

כי מודעת שדבר ה' היתה אל אליהו חסידא נ"ע ונגלו לו תעלומות חכמה, כאשר כבר יצא אור דבריו בדפוס ועוד עשר ידות לו בנסתרות בכתובים, כמו שהאריך מר אבא הגאון נ"ע בהקדמתו לספרא דצניעותא, ומר אבא ז"ל קלט סלת מכל בית נכואת רבו ז"ל, להבין מדעתו ראשי פרקים פנימיות דרך עץ החיים להאר"י ז"ל, והיו חקוקים על לוח לבו, ומענותנותיה שייף עייל מעט מזעיר בקונטרסים הללו, ופתח כמחט סדקית למי שלבו פתוח לפתוח פתח כפתחו של אולם, וברוחב בינתו חקק וחצב הדברים שקלן והמירן וצרפם לדרך התורה ועבודה ויראת ה', להורות הדרך ילכו והמעשה אשר יעשון, וכאשר מעודו נפשו אותה לזכות את הרבים בדבר השווה לכל נפש, כן היתה מגמת נפשו קשורה בזה בחד קטירא בעלותה למרום.

[הקדמת מרן הגרי"צ מוולאז'ין על הספר הקדוש נפש החיים]

מה נכבד היום בהגלות נגלות אור יקרות, גיצים היוצאים מהפטיש החזק, האי תנא דבי אליהו, פה אלישע בן שפט אשר יצק מים ע"י אליהו, רבינו קדוש ה' מכובד בעל מכתב מאליהו זיע"א, והנה כבוד אאמו"ר הגאון זצוק"ל מיום אשר נטה אהלו במבצר התורה באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם במחוקק במשענותם, בית אולפנא רבתי ישיבת פוניבז', בית מדרשו של רבינו הכהן הגדול מרן הגאב"ד דפוניבז' זיע"א ובבית גדול זה שמגדלים בו תורה ותפלה, עומד ומשמש בעבודת הקדש עבודה תמה מרנא הגאון החסיד שבדור (עי' תענית ח') המקובל האלוקי דבוק במושכלות, אשר לו עשר ידות בחכמת האמת והשפיע ביראת ה' היא חכמה ומוסריו ותרומת מידותיו לצאן קדשים.

שם שם אזנו כאפרכסת וקנה לב מבין לשמוע, זה שמע וכוון לבו, לשמוע קולן של סופרים, דברי חכמה ודעת אשר ממקום קדוש יהלכון, ומיום בואו לישיבה בחדש אייר תשי"א במשך כשלש שנים עד כ"ד טבת תשי"ד אשכבתיה דרבי, היה להוט בכל נפשו לתורת רבו והדברים נחקקו על לוח ליבו, ולא מש מזכורנו כל ימיו כל דיבור קודש אשר שמע מרבו, ולאחר ששקעה החמה ורבינו אליהו עלה בסערה השמימה, היה הוגה בתורת רבו מתוך הכתב, ולא נעלם ממנו אפי' תיבה אחת מתורת רבו שבספר ר' יהודה אומר תורת אמת היתה בפיהו, אלו דברים ששמע מרבו [ילקוט מלאכי ב'].
 ומיום שהוטלה עליו האדרת לעמוד בראש קהל עדת ישורון, ולשרת בקדש כמרא דאתרא בכפר אתא, ובמקהלות עם הקדש השמיע אמרי שפר לעדת ישראל,

מהני מילי מעלייתא אשר נשמעו בין החיים, ממורו ורבו המכתב מאליהו זיע"א אשרי אוזן ששמעה דברי הרב יוצאים מפי התלמיד בקדושה ובטהרה. וסיפר הרב ר' מנחם הכהן שורץ שליט"א מיקירי עירנו ששאל את הרב זצ"ל איך בימים הנוראים הוא יכול להתפלל עם אנשים שחלקם אינם שומרי תורה ומצות, והשיב לו יש לי בסטנדר את המכתב מאליהו, אני מתפלל עם הרב דסלר. מידי שבת בשבתו בעת רעוא דרעוין, ובדרשותיו בשבתא דריגלא ובמועדי השנה, קיים בנפשו "בשרתי צדק בקהל רב" עומד ודורש בענינים שבכבשוננו של עולם, בלבת אש קדש ובתעצמות עוז אורייתא קא מרתחא ביה, נאים הדברים כשהם יוצאים מפי עושיהם. [תוספתא יבמות סוף פרק ח'].

וזכה להשפיע מרוחו הטהורה על כל בני העיר, ורבים רבים אשר גדלו ועשו פרי והכל מכח השפעתו שהשפיע במידה גדושה של אהבת תורה אמונת חכמים והשקפה בהירה וברורה להמשיך בדרך אחר עקבי הצאן.

"ומי כל בשר אשר לא שמע קל משרוקיתא שבחא דעבד בארעא וחסנא ותוקפא אתיהבית ליה באורייתא קשוט" [מרן הגרי"צ בהקדמת נפש החיים]

מלמד שהיה משה מוטל בכנפי השכינה ומלאכי השרת אומרים צדקת ה' עשה, והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און [ילקוט דברים רמז תתקס"ג]

בכל ארבעים ושש שנות רבנותו קיים בנפשו מי יתיצב לי עם פועלי און, כרע רבץ כארי וכלביא מי יקימנו. אין עליו אלא אלוקיו. זכרתי ימים מקדם איך עמד בפרץ מול הגזירה הנוראה הקורעת כל לב גיוס בנות. והתיצב בעצמו בועדות הפטור מול מרשיעי ברית ויכול להם.

בשנת תשכ"ז כשזכה להקים את הכולל בתקופה זו כשיצרא דע"ז של אלילי הציונות מושלת בכיפה, ורבים רבים גם משומרי התורה בזו בליבם לעשרה בטלנים היושבים בבית המדרש. בבית הכנסת הגדול של העיר קבע את משכן הכולל, "ושומרי תורה יתגרו בם" להוציא מליבם של צדוקים. העמיד את הכולל ביסודות איתנים בל ימוטו לבל תת לרוחות שונות להזיזן ממקומן. כך בימי מלחמת יום הכיפורים כשעלתה הצעה שאברכי הכולל יתנדבו לתרום דם, אמר כי אברכי הכולל צריכים ללמוד ותו לא, והוסיף ואמר היום באים שיתרמו דם אח"כ יבואו שיצאו לחזית.

בכל עת מצוא כשפניו אל העם היה מעורר על הגזירה הנוראה של גיוס בני ישיבות והוקיע את אלה הנותנים יד למזימה שפילה זו. גם כשהיה עומד בקהל של אנשים מכת הפשרניים דיבר באותו הנוסח ללא כחל ושרק בעומק בחריפות ודברים

היוצאים מן הלב נכנסים ללב ופעם אחת בעת כינוס של אנשי ה"דת והחיים" [לשון הזהב של מרן החזו"א] ועמד שם נציג של מפלגה זו ופער פיו כנגד בני הישיבות שהם משתמטים עפ"ל. נעמד והשיב לו כגמולו מנה אפיים הקהה את שיניו ובאמת הבנין [בנאים אלו ת"ח שבת קי"ב] שבידו סכר את פיו.

הוה מרגלא בפומיה שכל אלה שלחמו בישיבות שקלו למטרפסיה, וסיפר על רב בגליל שהקים ישיבה קדושה, ואינשי דלא מעלי דאמרי מאי אהני לן רבנן בגודל שנאתם לתורה ולעוסקיה הצרו את רגליו, וגרמו לסגירת הישיבה, וכל אלה שידם היה במעל לא האריכו ימים ויאבדו מתוך הקהל רח"ל.

שנים מספר לאחר הקמת הכולל יסד ת"ת על טהרת הקודש תורה תמימה בברכתם של שני שרי צבאות ה' מרנן בעל האבי עזרי והקהלות יעקב זיע"א, ואף יצאו במכתב קודש לעורר לב נדיבי עם. ומסר נפשו גופו וממונו על תינוקות של בית רבן ושמר מכל משמר לא לשנות מאומה מהחינוך הטהור, עד יומו האחרון עמד בנשיאות התלמוד תורה בעוז ובתעצומות. וב"ה מת"ת זה שנשא על לבו הטהור יצאו פירות קדש הילולים בני תורה תלמידי חכמים יראים ושלמים הידועים בכל אתר ואתר בשמם הטוב.

ובשנים האחרונות פנים חדשות באו לכאן, חדש אסור מן התורה, שועלים קטנים מחבילים בכרמים, סתירת נערים ושלחו יד בפך השמן הטהור לפרוץ גדר עולם, אשר גדרו רבותינו מצוקי ארץ להכניס את טומאת ה"ליבה" בתינוקות שלא טעמו טעם חטא. ולא נחה דעתם עד שמסרו הנהגת ישיבה לעמי הארץ אשר לא נגה עליהם אור התורה ונתיבות דרכי הישיבות זרה להם. והמכשלה הזאת תחת ידם בביטם אין לחם ואין שמלה ועל שולחנם של תלמידי הישיבה יניחו מאכלות שאין ידוע הכשרם ע"מ למעט בהוצאות ויטו אחרי הבצע משפילים את כבודם של ת"ח מלמדי תורה לתלמידים תירש שפחה גבירתה, למה ת"ח דומה לפני עם הארץ וכו' נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש סנהדרין (נב:) נהפכה הישיבה למחסה להני בריוני מחריבי קרתא שפגיעתן רעה אשר כל השומע תצילנה שני אוזניו מהני אינשי אשר רוממות ה"הצלה" בגרונם, שבע תועבות בלבם וידיהם דמים מלאו ה"ת יצילנו מהם ומהמונם.

ולא די בכך בחינוך הבנים. וגם בחינוך הבנות כה תאמר לבית יעקב הקימו מוסד לבנות ישראל עם לימודי בגרות במרד גלוי בגדולי הדור אשר גזרו לא להכניס לימודי הבגרות בתיכונים של בית יעקב.

והכל נעשה ע"י נערים עמי הארץ עי' סוטה מ"ו חסירי דעת ומדע, המבקשים להפוך הקערה על פיה, אשר רעו בשדות זרים ופיטמו מוחם בהשכלה הארורה,

ובדיעות כוזבות מטומאת ארץ העמים רחמנא ליצלן מהאי דעתא. ולא חלו ולא זעו לעשות כן באתרא דמר, "באתריה דרב הוה לא איבעי ליה למיעבד הכי" [שבת י"ט ע"ב].

נודע בישראל שמו של הגאון הצדיק לוחם מלחמת ה' חסידא ופרישא, רבי שלום לופס זצוק"ל גאב"ד עכו בהספד לפני מטתו אמר אאמו"ר זצ"ל "פתח עליה ההוא ינוקא גזע ישישים עלה מבבל ועמו ספר מלחמות" [מוע"ק כ"ה ע"ב].

גזע ישישים עלה מבבל הגאון ר' שלום עלה מבבל ועימו ספר מלחמות. בדורנו יש לנו גאונים צדיקים אך לוחמים אין לנו רבי שלום זצ"ל היה לוחם.

אאמו"ר הרב זצ"ל היה לוחם מלחמת ה' ומורא לא יעלה על ראשו, וכדברי הרמב"ם פ"ד מה' סנהדרין ה"י ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת ולמלאות העולם צדק ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה' וכו'.

ושם פ"ז הט"ו ומחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד וכו' וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כונתו לקדש את השם לבד מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא שנא' כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך.

הנה הגר"א רוזנברג שליט"א מח"ס תנוכת שדי סיפר מה ששמע מדודו הגאון גאב"ד אנטוורפן רבי חיים קרויסורטה זצ"ל שאמר בשם החפץ חיים זיע"א. הקב"ה לא תובע מאדם שיהיה בדרגה של הגאון הקדוש רבי חיים לייב מישקובסקי גאב"ד סטויסק בעל פני האריה החי, ר' חיים לייב מוכן למסור נפשו על מצוה דרבנן, זה לא תובעים מאדם.

בבחינה זאת ניתן לאמר כל מי שהכיר את תהלוכותיו בקדש של אאמו"ר זצ"ל איך שמסר נפשו על כל קוצו של יוד בכל עניני היהדות עד יומו האחרון. עד ימיו האחרונים כל אימת שיצא בשבת קדש מבית הכנסת וראה רכב חולף נעמד באמצע הכביש ובגופו עצר את הרכב כל מי שראה מחזה נורא זה שאדם במצב של חולה מסוכן רח"ל נעמד בעוז ומשליך נפשו מנגד עבור קדושת השבת, קמאי מסרי נפשיהו על קדושת השם.

בימיו האחרונים אמר לאחיו הרב הגאון ר' אלעזר הלוי שליט"א, הרב דסלר זצ"ל אמר שהעיקר בעולם הוא להרבות כבוד שמים. לא ביישתי את רבותי בישיבת

פוניבז', לא ביישתי את אבא ואת אמא שלי, כל מה שעשיתי ופעלתי פעלתי כמו שהרב דסלר אמר, להרבות כבוד שמים.

כל מסכת חייו ומעשיו המופלאים מקופלים במשפט זה "פעלתי כמו שהרב דסלר אמר להרבות כבוד שמים". זכור תזכור ותשוח עלי נפשי בימיו האחרונים בהלו נרו על ראשינו הגיד כי הוא מקוה שרבו הרב דסלר ימליץ עליו בעולם האמת.

עוד סיפר בימים אלה כי הגה"צ ר' אליהו אליעזר דסלר שליט"א משגיח ישיבת פוניבז' התקשר אלי וביקשני לכתוב מאמר על הרב דסלר עבור ספר היובל על המשגיח. אמרתי לו אני מפחד שהרב דסלר יוכיח אותי על כך בעולם האמת.

הנה אאמו"ר הגאון זצ"ל ברוב ענותנותו לא הוציא לאור עולם רובי תורתו מלבד בספר משמר הלוי אשר אחיו הגאון ר' משה מרדכי העתיר עליו שיביא לו מדברי תורתו המונחים בצקלוננו. לעת דימדומי חמה כבוא השמש גילה דעתו שניחא ליה שיעתיקו את כל כתביו וגיליונות ספריו ובזה מצאנו פתח להוציא כתביו וגיליונותיו דנקיט בקצרה דמחוי ליה במחוג.

ובס"ד לאחר עמל ויגיעה מרובה זכינו להביא לאור עולם חיבור זה אוצר בלום, מלא דשן מכל טוב אין טוב אלא תורה.

כל איש חכם לב אשר יתבונן ויבחון הדברים יגלה דברים עמוקים יורדין לשיתין ישישו בה יושבי שער וכל לומדי למד העמלים לפענח הצפונות בספרא דבי רב מכתב מאליהו.

אור חדש על ציון תאיר.

ישוטטו בה רבים ותרבה הדעת עדי נזכה למלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

בני וחתני הגאון המחבר זצ"ל

מכתב מאליהו

חלק א'

נ"ב: יעוין צח"צ עמ' 286 וצס' עמוד

אש תולדות מהרי"ל דיסקין פרק
חמשה עשר ניוטות אות ג': "יכול אדם
למוד עצמו על מצוה גדולה אשר
להשקפתו רצה היא ממנו כי הקצ"ה
עוזרו על ככה" וההסבר לכך ע"כ כמ"ש
המשגיח זצ"ל.

וצט"ו או"ח סימן תקפ"ה סק"ה:
"משא"כ שופר דאס אין אחר יש לתקוע
אפי' במקום שאין מוצטת, אלא אמרינן
דמן השמים יסייעוהו לעשות כהוגן
דמצוה גוררת מצוה כנלע"ד, ויעוין בחלק
ה' עמוד 269, ובחפץ חיים עה"ת
בהפטרות אמור והכהנים הלויים בני לדוק
וגו': "צעת שמתרצים המורדים במלכות,
יוכל אוהב המלך לעלות במדרגה יותר
גבוה מאשר צשנים כתקונן, כי הלא הוא
מגין על המלך בשעת הסכנה".

ובדברי בינה ומוסר להגה"ק ר'
דוד בליאכר הי"ד בקונטרס חסדי דוד ע'
23 מציא מדברי הסבא מנוצהרדוק זיע"א
שצמן מלחמה שנדחפים לרכבת גם אדם
פשוט עלול שידחפוהו למחלקה הראשונה
אף ששלם רק למחלקה רביעית כי אז
נלחמים על החיים.

בהקדמה עמ' ב' יש זוכה לעלות
בעשותו מעשים למעלה
ממדרגתו וע"י זכויות שאינן שלו - מי
שעוזר בענין הנצרך לתיקון העולם, זוכה
עי"ז לס"ד שהוא יתעלה במדרגתו, והוא
שעוסק בעניינים אלה באמונה ובשאיפה
לאמת וגם זוכה שיצליח בענין שעוסק בו.
כי מי שנרכיב לו לתיקון העולם אף
שאיננו ראוי לעבודה הזאת מ"מ אחרי
שאין אחר שיכול או שרוצה לעסוק בזה
הענין חוץ ממנו הוא זוכה לכל הס"ד
השייכת לאותו ענין עד שגם הוא נבנה
ממנו - (א"ה עיין מהר"ם שיק חו"מ סי'
ס"ח וז"ל ולפענ"ד יש בזה, בענין חזקה במצוות
ג' עניינים א' מי שמתאמץ שלא יבטל המצוה
היא ולולי פעולתו נבטל המצוה לזמן וע"י זה
הוא כמזיל מן הנהר ומן הגי' דקנה וכו' יעו"ש
הוצא בקה"י צ"ק סי' ל"ח אות ב') צדור עני
שלנו עיקר העבודה הוא בצנין הנהרקות
ובהקמת חורבות התורה והיראה ואם
שאנו צשפלותנו אין אנו ראויים לזה, מ"מ
אחרי שאין מי שיעמוד בפרץ בלעדינו
עלינו להכניס ראשינו בעוצי הקורה ועי"ז
נזכה לס"ד גדולה

וברש"י תשא ל"ב כ"ט: "מלאו ידיכם אתם ההורגים אותם, בדבר זה תתחנכו להיות כהנים למקום" בזמן המרד בהקצ"ה תעלו דרגות.

(א) עמ' 4 - 5. אמרו ז"ל שכל מצוה בהאי עלמא ליכא וכו' הרי שיתבאר לנו היטב כי שכל מצוה בהאי עלמא ליכא הוא, משום שאין לך שום מצוה מן המצוות אפילו הקטנה ביותר אשר לא יהיה שכרה יותר מכל מה שאפשר שימצא שכל וטוב בכל העוה"ז כולו, ויהיה כתרומם המילים ממש לליכא בעוה"ז, אין בכל העולם כולו מה שיהיה אפשר להיות שכל מצוה - ואפילו למצוה היותר קטנה.

ג"ב: כעין זה נמצא בספרי גדולי החסידות, "תורת חיים" - קוסוב ליקוטים, באר מים חיים תחילת פ' עקב, ובסידורו של שבת ח"ב ד"ה מ"ד, ובמאור עינים סוף פ' בשלח, ובערבי נחל ריש פ' נשא, וכן בשמירת הלשון שער התורה פ"ח בשם הגר"א, ובחת"ס על התורה פ' נשא ד"ה ואיש את קדשיו (השני) בשם הפלא"ה. ובס' אהל יעקב (החיד"א בשם הגדולים מערכת ספרים אות א' סי' ל"ה כתב עליו: פי' מאמרי הש"ס באגדה חזרו ר' יעקב כן שפירא ונדפס בפפד"א שנת תע"ט) דף י"ז ע"ב בדפוס הנ"ל כתב ובדאי לא לחינם דקדק בלשונם לומר שכל מצוה בהאי עלמא, ליכא ולא אמרו אין נותנין שכל

מצוה בהאי עלמא וכן הוא בלשון דקרא דקאמר היום לעשותם ואמרו רז"ל היום לעשותם ולא היום לטול שכרם, דתלי חסרון במקבל ולמה לא אמר היום ליתן שכרן וכו', דאיתא בפרק חלק (דף ק' ע"א) לעתיד יתן הקצ"ה לכל צדיק מלא עומסו שנאמר ברוך ה' יום יום יעמם לנו ומקשי שם בגמ' והא כתיב שמים צורת תכן וא"כ א"א הוא ליתן מלא עומסו בעולם שהוא רק צורת, ותי' שם בגמ' שעתידי הקצ"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, וכו' ואז כשיהיה כ"כ עולמות ואז יכול ליתן מלא עומסו וכו' והו שרמזו חכמים בלשונם הנא שאמרו שכל מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא אמרו אין נותנין אלא ליכא ר"ל שכל מצוה בהאי עלמא ליכא שאין העולם די מהכיל שהעולם נברא צורת ושכרן של צדיקים הוא מלא עומסו וע"כ אמר שכל מצוה בהאי עלמא ליכא כ"א באותן עולמות שעתידין להבראות, וגם בקרא דקאמר היום לעשותם ולא היום לטול שכרן ולא אמרו רז"ל ולא היום ליתן שכרן אלא מצד הנותן אין שום מניעה רק מצד המקבל וע"כ הוא אומר ולא היום לטול שכרן וק"ל.

(ב) עמ' 5. מאמר האושר והשכל בעוה"ז - שכל מצוה מצוה וזה פי' שכל מצוה מצוה כי אין שום שכל למצוה בעוה"ז אלא רק הקיוע לעשות עוד מצוות וגם טוב העוה"ז אשר ישיג הצדיק הוא לתכלית זו.

נ"ב: וצח"א מהרש"א ע"ז י"ט ע"א אל תהיו כעצדים וכו': דאין מלת למען במקומות הללו מפורש שיעשה האדם מנזות השי"ת למען שיתן לו הש"י אריכות ימים טובים, אבל הכי מתפרש דלמען שתעשה כן יתן לך השי"ת צחקדו אריכות ימים וטובים.

ג) עמ' 10. אמנם מאושר אני הפעם שזיכני הי"ת למנזות דברים גדולים מצריים את השאלות שהקדמנו ויותר מזה כי יראו לנו הדברים את הדרך ישכון זו אור לבאר לנו עוד כמה שאלות שיוכלו לעלות על דעתנו דברים נפלאים המה מנאחים בכתבי קודש של מרנא רבינו חיים מוואלאזין וז"ל תלמידו המובהק של הגר"א זצ"ל ואלה דבריו בספרו הרם והנישא רוח חיים על אצות (פרק ה' מ"ג). מתהלך בתומו לדיק אשרי בניו אחריו, הלא זה אשר שאלנו עליו נשימה נא לב ונראה איך הגר"ח מצארו, כי כמה מדות שהלדיק טרח ויגע להשיגם לבניו אחריו, המה כמו טבע מוטבע ובקצת יגיעה יגיעו לזה.

נ"ב: וז"ל שמכאן הנקודה של "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" ח"צ עמוד נ"ז: ומנאנו צפ' "מעניה של תורה" צפ' בהעלתך צפ' ותמונת ה' יציט וצפרשת פנחס צפ' בקנאו את קנאתי בתוכם שמשא רבינו ופנחס הכניסו בתוך בני ישראל מדות טובות, א"כ לא רק צח

הירושה זוכים להגבהת נקודת הצחירה אלא גם צח הצדיקים וזה כמבואר צחמה מקומות צדצרי רבינו ז"ל שע"י תפלה אפשר להעלות את נקודת הצחירה של זולתו, ואולי זה מה שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל שע"י תפלתו הכניס בתוכם את מדת הקנאות. (א"ה עיין עטרת שמואל צרכות י"ז).

ד) שם. לכאורה הלא הדברים פשוטים המה המלים הקצרות הללו ואפשר לעבור עליהם צמורה ולא להרגיש בהם כלום אך לא כן הוא יקירי דברים הללו עומדים צרמו של עולם וזה הוא: צבר ידענו כי כל אדם צכל מצב שיהיה הוא צעל צחירה וצחירתו תמיד צנקודה אחת, אשר צה הוא כמסתפק ועל נקודת המשקל משא"כ אשר למעלה ולמטה מנקודה זו הוא למעלה מנקודת צחירתו צשעה זו או למטה ממנה אם תשתנה מדרגתו לטוב אז נקודת צחירתו תמעלה ואם להיפך ח"ו להיפך למשל למעלה מצחירתו הוא לפי מדרגתו עתה לצום ולהתחנן לפני הי"ת למחול לנו על עון רגעים של ציטול תורה ולמטה מצחירתו שלא יצא יצה"ר לפתותנו עתה לעשן סיגריה צשבת.

והנה האצות המה לא יוכלו לצחור צעד צניהם כי כל אדם צוחר לעצמו, אבל מדרגת נקודת הצחירה צצוא לאדם מאצותיו ומחנכיו, מנאנו הרצה צני

התפלל שיעמדו לו י' נסיונות של אצרהס".

ואולי הגר"ח התכוון למ"ש בספר חסידים סוף סימן תל"ה: "כל דבר נער שאדם קובל באותו ענין עושים טובה לזרעו שנאמר (ישעי' נ"ג י') יראה זרע יאריך ימים וכתוב (משלי כ' ז') אשרי בניו אחריו".

אמנם המגיד מדובנא צאהל יעקב ריש פ' תולדות פי' להיפך: "מתהלך בתומו דייק אשרי בניו אחריו", הוראת מלת בתומו על איש התם מעודו והוא הקצה לשיהיה אשרי בניו אחריו, אבל לא כן האיש אשר כוחותיו הנפשיות נוטים לעבור את פי' ה' ח"ו ואל מה שמתנגד לרצונו אך הוא לוחם עמהם ומתגבר עליהם ומכריח עצמו למצות השי"ת ועבודתו מיראת העונש אזי יהיו תולדותיו כלולים בתכונת נפשות מה שצנפש מולידם ואין צידם מאומה משובו החינוכית".

ועפי"ד הגר"ח יבואר מ"ש במדרש משלי פרשה י"א: א"ר אלעזר לא כן שהרי סופו של פסוק מפרש וזרע דדיקים נמלט אם ראית דייק שהוא בן אצות לא צמחה הוא חוטא למה שהוא מתחשב ואומר אכחיש יכרי לשעה ולא אצד עולמי לשעה ונמצא נמלט מדינה של גיהנם לכך נאמר וזרע דדיקים נמלט". (א"ה וצוטה ל"ו ע"ב באתה דיוקנו של אצו

דדיקים שנעשו רשעים והוא מפני שצחרו ויוסיפו לצחור צרע ויורידו את מדריגת צחירתם מזה את אשר הנחילם אציהם הנדיק, אך תחילת צחירתם היתה בנקודה אשר הכינו להם אצותיהם ויותר מזה כי האצות מורישים ממידותיהם ורוחם לבניהם, וראה נא עד כמה הדברים מגיעים כי מוסיף הגר"ח ז"ל וכותב כמו שנראה בחוש שרצים מעמי הארץ שציהודים מוסרים את עצמם על קידוש השם והוא מוטבע בנו מאצרהס אצינו שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו.

ז"ב: ועיין ספר חסידים סי' ק"ס: "אם באת לידי נסיון והתאפקות מלחטוא, אל תחזיק טובה לך לומר עמדתי בנסיון, שמא באו אצותיך לאותה מידה וכשלא חטאו בקשו מהקצ"ה כשיצאו צניהם לאותה מדה שיתאפקו בהם מחטוא, שנא' אלקים יראה לו השה לעולה בני ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה, שיהיו בני נשחטים על קדוש ה' ונשרפים כיצחק, ותצרך להקצ"ה שהחזיקך על ירך שנתן לך לצנח את ירך הרע שנא' כי עזבו אלקים לנסותו, עזבו מכלל שצידו הכל, לכך בקש מלפניו שנא' יחד לצבי ליראה שמך וכתוב ורוח נכון חדש בקרבי" וצקדושת לוי פ' יתרו: "כי לצעבור נסות אחכם בא אלקים, פי' כי זה שאמר הקצ"ה צעמנו אנכי ולא יהיה לך, נרשם ונחקק בלב כל איש, וצבעל הטורים על התורה ושלח ל"ב ו' ואיטיבה מלא יו"ד

ונראה לו בחלון). וכן צדקת הדיק אוח ס"ב.

והרד"ק כתב בתהלים פ"ו ט"ז: תנה עוז לעצדך והושיעה לזן אמתך "כי מעשי האדם הן לטוב הן לרע אעפ"י שהם בצחירת האדם לפי למודו יהיו מעשיו, ויש בהן קצת ג"כ בטבע יצירתו. אמר אני עצדך משני פנים אחד שהרגלתי עצמי בעבודתך, ועוד כי היה בטבעי ג"כ כי אמי היתה אמתך" וכונת דבריו בפירוש שעל הצחירה יש השפעה להרגל ולתכונות צירופה, שני אלה מגזיחים את נקודת הצחירה עד למדריגת "כי אני עצדך".

ובפירוש הרז"ו על מדרש רבה בהעלותך פ' ט"ו אות י"ב: "וא"ע דאיתא בצ"ר פ"ר נ"ו סימן י"א שגשג הקצ"ה לאצרהם שלא ינסהו עוד לעולם ולא את יצחק בנו. ויתכן שהכוונה שלא ינסה אותו בנסיונות חדשים כמו לאצרהם אך אלו שכבר נוסה אצרהם בהם והורגל בהם לא נחשז לנסיון חדש". והיינו ג"כ עפ"י ד הגר"ח שנסיון שעמדו בו האצות יוכלו לעמוד בו הצנים.

ובמדרש תהלים ריש מזמור קי"ט: "אמר שלמה המלך מתהלך בתומו נדיק אשרי בניו אחריו ואם בניו אשריהם בעצורו הוא עאכ"ו" ולפי הגר"ח הכונה פשוטה שהם אשריהם שנקודת הצחירה שלהם גבוהה מייסודם בלי עמלם, והוא עאכ"ו שעמל ועמד בנסיון והם מה

שאשריהם זה "בעצורו". ויעוין צמעינה של תורה פ' לך צפסוק והאמין זה' וגו' צסם חסדי ה' להחסיד ר' יוסף יעצן.

ה) עמ' 15 פ"ב. מדריגה הכי קטנה של זכות אצות.

ג"ב: גדרים אלה של רשע וטוב לו שצפרק זה והבא מבוארים בחוצות הלצות שער הצטחון סוף פרק ג' וצרמז"ן סוף פ' ואתחנן.

ו) עמ' 22. אמנם אם חצורת אנשים באו לכבד מלך צו"ד וכולם ינאמו בנוסח אחד ממש איך ירגיש בעצמו הנואם השני וכש"כ האחרון צידעו שלא הוסיף כלום על כל הקודמים ע"כ הוסיף השי"ת בחסדו לזכר כל אדם בכחות והתמזגויות אחרים וגם יתה"ר שלו ומלחמתו שונה וממילא גם קדוש ה' שלו שונה מאשר עשו חצוריו.

ג"ב: צסש"ק סי' רכ"ד הציא הטעם שהתנהגות הצדיקים שונה זה מזה מהפסוק: "אטה למשל אזני אפתח בצינור חידתי" שהנאה צינור כשהתנועות משונות זו מזו וכך זהו רצונו ית' שיהיה לכל אחד דרך צפני עצמו. וידוע משל הח"ח על המלך שצצאזא יש חיילות שונים: רגלי, פרשים, תותחים וכדו'.

ז) עמ' 36. אצל הסצרה השניה היא כי יתהצ האדם את פרי מעשיו צהרגישו אשר חלק מן עצמיותו בהם הוא וכו'

הנהו דבוק למעשי ידיו באהבה כי את עצמו ימצא בהם וכן הראוני מקור בדברי רבותינו ז"ל כסדרא זאת השניה כי כך שנינו במס' דרך ארץ זוטא (פ"ג) אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך הוי נושא ונותן בטובתו.

ג"ב: ויתכן שמכאן המקור לרמז"ס זהל' דעות פ"ו ה"ג: "מנוה על כל אדם לאהוב את כאו"א מיראחל כגופו שגא' ואהבת לרעך כמוך. לפיכך נריך לספר בשבח ורחוק על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורואה בכבוד עצמו".

שהרי קשה היאך אפשר לזוות על אדם לאהוב דבר שתלוי ברגש כמו שהרמז"ס שואל בפ"ג מהלכות יסוה"ת והאין היא הדרך לאהבתו ויראתו ועונה: "בשעה שיתבונן וכו'" וכן כדי להגיע לאהבת חבירו ישא ויתן בטובתו ע"י שיספר בשבח ורחוק על ממונו.

ח) קונטרס החסד פרק די בשרש האהבה עמ' 37 כללו של דבר זה אשר יתן האדם לזולתו לא יאבד ממנו אלא זו היא התפשטות עצמותו כי ירגיש אשר גם חלק לו בחבירו זה אשר נתן לו. זו היא הדבקות שבין אדם לזולתו אשר נקרא לה בשם "אהבה".

ג"ב: בספר תולדות אדם לרבי יחזקאל פייוול דף ע"ז ע"א: "וכבר ידענו כי הדבר אשר ייגע האדם בהשגתו אהב אותו בחבה יתירה ומאד חבתו נשאר

בזכרונו תמיד, ועד אמת בדבר זה חבת האב אל הבנים והוא מאד יגיעתו בטפוחם ורצוים, גם חז"ל אמרו בפירוש כי היגיעה בדבר מה הוא סיבה לזכירתו, אמרו על מקרא אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף (פי' יגיעה) היא עמדה לי".

ובחידושי אגדות מהרש"א ברכות ל"א ע"ב ד"ה חז"ל אל הנער הזה וגו' ר"ל דזה חביב לי שנולד לי ע"י תפלתו משילד לי אחר ע"י תפלתך". (א"ה) וברש"י חיי שרה (כד.ב.) והמילה היתה מנוה ראשונה לו ובאה לו ע"י נער והיתה חביבה עליו ונטלה).

ובתפילות המועדים קודם "אתה בחרתנו מכל העמים" וכדי לזכור בנו עשה לנו נסים במצרים וביציאת מצרים ובמתן תורה ומימילא אחרי שהשקיע בנו כ"כ הרבה - אהבת אותנו.

ובפירוש יריעות שלמה להגר"ש קלוגר שבסידור ר"י עמדין בהגדה של פסח: "עאכור"כ טובה כפולה ומכופלת וכו' שרצוי הנסים שעשה הקב"ה יותר מן הצורך זה עצמו מגין עלינו לכפרה דקשה לאבד הוצאות שלו וזה שאמרו כאן לנו לתנחומין שלא יעוזב אותנו הקב"ה דהרי באמת אילו עשה אחת מהנה הטובות נמי דיינו וא"כ למה עשה לנו הרבה בע"כ הוי הכונה לכפר על כל עונותינו - דרצוי הטובה זה עצמו מכפר על כל עונותינו

דקשה לאצד הולאות שלו" וכן צמשך
 חכמה פ' צחוקותי: וזכרתי את צריתי וכו'
 ויתכן כי דרך המיטיב את מי שמטיב לו
 לצלי לעוזב אותו שלא יהיו הטובות
 אצודים וכן מי שהטיב את האצות הוא
 יטיב ויגונן את הצנים כדי שיראה פרי
 טובותיו על מי חלו, וזה שאמר שהקצ"ה
 יזכור החסדים והטובות שעשה לאבותינו,
 וא"כ בצביל זה שלא יהיה לריק לא תוסר
 חסדו גם אחנו".

וצתנא דצי אליהו רצא פכ"ה
 צסופו: "ומפני מה נטמן המשכן עד
 היום הזה מפני שעשאוהו הכשרים צנדצת
 לצם וקשה לפני הקצ"ה להפסיד כל מה
 שעשו הכשרים צנדצת לצם". ועפ"י דברי
 תדצא"ר אלו יוצן מ"ש הספורנו צריש פ'
 פקודי שכל מה שנעשה ע"י צדיקים נפל
 פחות צידי אצדים. (א"ה עיין סוטה ט' ע"א
 מאי דכתיב רנו צדיקים צה' לשרים נאזה תהלה
 אל תקרי נאזה תהלה אלא נוה תהלה זה משה
 ודוד שלא שלטו שונאיהם צמעשיהם) וא"כ הא
 דהאצה תולדת הנתינה מפני "שקשה
 לאצד הולאות שלו" והיינו מה שמצקשים:
 "הנשמה לך והגוף פעלך, חוסה על
 עמלך" - שעם כל צריה מטיב הקצ"ה
 ועושה לה הרצה נסים.

ט) שם עמ' 38. אך פשוט הוא הן צני
 האדם צכללם נוטלים המה ולא
 נותנים, וכאשר יחזק עליהם חוק הטבע
 (להעמיד תולדות) היו לנותנים ואזהצים אצל

חיש מהר אך תקל מהם יד הטבע ושצים
 המה להיות נוטלים כשהיו גם לא ירגישו
 צעצמם את השעה אשר החליפו צה את
 עמדתם תחת אשר התקשרו תחילה להיות
 נותנים מעתה היו לנוטלים וכל אחד
 ידרוש מרעהו אשר ימלא את חובותיו
 אשר התחייב לו.

צ"ב: וצשו"ת מהר"י מיינץ סוף סי' טו:
 "דגול ועריות יצר אחד להן" ויעוין
 צתפארת ישראל צ"מ פ"ד צועז א',
 וצתנחומא פ' נשא קשה הנואף והגנב
 שמסלקין את השכינה.

וצאצן שלמה פ"צ ס"א הציא דצרי
 הגר"א שצתאזה ישנו תאזה וחמדה:
 תאזה היא הנאת הגוף ממש כגון אכילה
 ושתייה וכדו', וחמדה - הנאה שאין הגוף
 נהנה ממנה כגון כסף וזהב וצגדים וצתים
 וכו'.

וצירושלמי תרומות פ"ח ה"ג
 החשוד על העריות חשוד על שפיכות
 דמים שנא' כי נאפו ודם צידיהם ע"ש
 וצכלצו סימן ע"ג הלכות מילה: ולפיכך
 קדשו המקום צצריה כדי שיפרוש אדם מן
 הניאוף כי כל עשרת הדצרות צכלל לא
 תנאף וכנראה כונתו למדרש רצה נשא פ'
 ט' י"צ: "הנואף והנואפת עוצרין על
 עשרת הדצרות" וצכלי יקר פ' חי שרה:
 "כדרך שיסד הפייט של שצועות וז"ל אלה
 הדצרות צלא תחמוד כלולים".

וצכלי יקר פ' חי שרה: ע"כ היה

מרחיק הכנעני שהיו שטופי זימה וכמה מיני עצירות הנחלים בחומר האדם זולת הע"ז, ולא הרחיק לבן ובחולל שלא היה זהם כי אם פחיתות הע"ז בלבד".

ולכאורה נ"צ שהרי רש"י אומר צריש תולדות: "אלא להגיד שצחה שהיתה צת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם" וא"כ צמה טובים לבן ובחולל מהכנענים, ונריך לומר דכיון שהכנענים היו שטופי זימה - כל המידות הרעות היו בחומר שלהם כמ"ש הכלבו והכלי יקר צעצמו צפ' חיי שרה, משא"כ בלבן ובחולל שהרשע לא הי' בחומר שלהם שיעבור צירוסה ומדויק לשון רש"י "ולא למדה ממעשיהם" שהיה שייך רק ללמוד ולא למדה ולא אמר: ולא ירשה מעשיהם".

(י) שם פרק י"ג באהבת ה' עמ' 50. ואמרו חז"ל: "כל הכופר בטובתו של חצירו לבסוף כופר בטובתו של הקב"ה".

נ"ב: הוצא בתורה שלימה על הפסוק בשמות: "אשר לא ידע את יוסף" ובשמו"ר שם: "היום אשר לא ידע את יוסף, למחר הוא עתיד לומר לא ידעתי את ה'".

ובילקוט שמעוני, שופטים ח': "ולא זכרו בני ישראל את ה', למה שלא עשו חסד עם צית ירובעל, הוי אילו עשו חסד עם צית ירובעל זכרו את ה' הוי כל מי שעושה חסד כאילו מודה בכל הנסים

שעשה הקב"ה מיום שיצא ישראל ממצרים וכל מי שאינו עושה חסד כאילו כופר". ועשית חסד כאן הכוונה לא להיות כפוי טובה. ובחיי אדם כלל ס"ז סי' צ' ועל זה אמרו חכמים כל הכופר בטובתו של חצירו סוף כופר בטובתו של הקב"ה.

(יא) עמ' 75. יחוד האלקים הצחנת הדורות צמנות היחוד. ומצינו חילופי דרכי היצירה בהסתה דע"ז למשל. (א) עיין רמז"ס פ"א מהל' ע"ז דמתחילה היתה הסתה יצירה דע"ז לכבד לשלוחו יתצרך והטענה היתה שהרי כך הוא דרך כבודו יתצרך, כמו שהמלכים רוצים שיכבדו וינשאו את פקידיהם.

נ"ב: בשבת קי"ח ארחצ"א אר"י כל השומר שבת כהלכתו אפילו ע"ז כאנוש מוחלין לו וכתב החיד"א צמראית העין שם: והגם דכתב הרמז"ס ז"ל דצימי אנוש לא היה ע"ז ממש אלא היו עושים כוכב או מזל לאמנעי אפשר דדור אנוש היו טועים בכך אבל אנוש עצמו היה עובד ע"ז גמורה אלא שאומר לדור להמשיכם בתחילה בטענת אמנעי, וז"ש אפילו ע"ז כאנוש דייקא שהוא עצמו היה ע"ז ממש" וכנראה שהגמ' נקטה דוקא אנוש מפני שהוא היה הראשון כמ"ש אז הוחל לקרות בשם ה'.

ונ"צ מ"ש החיד"א דעת הרמז"ס שהרי הרמז"ס עצמו שם (צריש ה' ע"ז) "כתב ואנוש עצמו מן הטועים היה" ונ"ל

שהרי במדרש רבה שם איתא ד"החל" לשון מרד וא"כ המורד היה אנוש והוא המשיכם בטענת אמנעי אצל גם מרדו נקרא טעות שכל הכופר טועה. ואדרבה אם הרמז"ם הדגיש במיוחד את אנוש היינו מפני שטעותו לא היתה כטעות בני דורו.

(יב) עמ' 177 ואם נשוב ונשאל ומהו סבה ומסובב למה יונא המסובב מתוך הסבה למשל מה יסבב את למיחת והתהוות התצואה? יענונו הלא פשוט הוא מכיון שהכינו את האדמה בחרישה ואח"כ זרעו וגם השקו את האדמה מים הרי לפנינו כל הסיבות הטבעיות הגורמות לגידול התצואה וכו'.

ג"ב: ובתורת משה לחת"ס פ' וארא ד"ה: "והבאתי וכו' וכן הדבר בזרעים ואילנות אשר מחטה יצא שכולת ומגרעין אחד יצמח אילן וכו'. והנה עם בני ישראל אשר בארץ מצרים היו ותמיד ראו שנה ושנה זרע חריש וקציר מקטנס ועד גדלותם הורגלו רק בזה ולא התפלאו וכו' אצל כלבתם במדבר וירד להם מן לחם מן השמים וימטר עליהם כחול הים עוף כנף המה ראו כן תמהו והכירו בזה ונודע להם כחו וגבורתו של הקב"ה אצל צניהם אשר הולידו במדבר וכו' הורגלו בזה אשר זה להם כדרך הטבע וכו' אצל צבואם ארנא כנען א"י ואכלו מעצור הארץ מאשר נזרע ונקצר אז תמהו מאד איש אל

רעהו והתצוננו והשכילו נפלאותיו של הקב"ה ע"י זרע וקציר. וזה והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו' אני ה' שמדעו ותצינו עי"ז כי אני ה' מהוה כל היות גדולות עד אין חקר".

(ג) שם וא"כ למה לא נבחין נס זה בתצואה הנזרעת בארץ והזרע נרקב לגמרי ואח"כ מתחיל לצמוח מתוך הרקבון האם אין זה תחיית המתים ממש.

ג"ב: בחידושי זכור שור לבעל תצואות שור בקוף שבת: "העוזה אדמה א"א בלא חרישה וזריעה וכדומה ולא יותר והקב"ה מוריד גשמים ומגדל הצמחים כראוי וכו' והנה ציטוט ומיתוק התצואות והזרעים הם נעשים ע"י השמש כמ"ש ומגד תצואות שמש וכו' ולזה קאמר מה יתרון לאדם וגו' שיעמול תחת השמש פי' לשון תחת כמו עין תחת עין כלומר במקום השמש שהרי עמל זה הוא מוטל על השמש וכו'".

(יד) עמ' 133 התעוררות לתשובה פנימית. ויש בזה דבר נורא ואיום עד אין שיעור ידוע ע"פ כוחות הנפש שבתוך תוכו יודע האדם כי רעים דרכיו וא"כ למה לא ישוב? אלא שהוא שונא ומורד בחינת מתיר עצמו למיתה שצחיצי מיתות צי"ד. יודע הוא כי נגד השי"ת דרכיו ושהוא כבוס צמאסר הטומאה ומחתרת לפניו חתורה לנוס מטומאה אל הקדושה דהיינו התשובה והוא מדמה ולא

רוצה זה בשום אופן ועומד במרדו עד כמה עמוקה היא טומאת המרד הזה וכמה יקשה טמטום לבו וזה הולך ומתחזק אללו מידי רגע ברגע כפלי כפלים (כידוע בגדר מדרגות שברוחניות) וכה עוצרים ימים ושנים (וזהו פירוש מש"כ ר"י בשע"ת שער א' וז' כאשר יתאחר לשונו מחטאותיו יכבד עליו מאד עונשו בכל יום וידוע שהענש הוא החטא עצמו כמש"כ הגר"ח בנה"ח שער א' פרק י"ב ועוד).

בשולי הדף נכתב ע"י העורכים שיחה בישיבת פוניבז' אלול תשי"ב.

נ"ב: וזיוס ד' יא' אלול תשי"א ואז אמר על מ"ש בשע"ת לר"י: "יכבד עליו מאד ענשו וכו' והוא עומד במרדו - בעברית: "אני לא רוצה! והוסיף: "לא רוצה, אח"כ קצת"!

זו) עמ' 75 מכתב בדבר אמונת חבמים. מי שראה אסיפותיהם ראה בחוש כי עכ"פ בשעה שחשבו מחשבותיהם והתעמקו בדעתם לש"ש צעניני כלל ישראל היה המראה נורא את גודל ועומק הרגשת האחריות שהיתה על פניהם באופן שמי שלא ראה את זאת לא ראה הרגשת אחריות מימיו וכל מי שזכה לעמוד לפנייהם בשעה כזו היה צרור לו שראה שכינה שורה צמעה ידיהם וכי רוח הקדש שרתה בחצורתם ממש ראוי לומר המזדיל בין קדש לחול על ההצדל שבין

אסיפותיהם לבין האסיפות שאנו מורגלים בהן.

נ"ב: צירושלמי גיטין פ"ו ה"ז שכשם לבין קדשי הקדשים לבין חולי חולין כך בין דורינו לדורו של ר' יוסי.

זו) עמ' 118. והנה מלאמי כתוב בשם הגר"א ז"ל בזה דבר נפלא מאד, בכל פעולה יש רצון קודם לה ויש היכולת למלאות הרצון ההוא והיינו שהיכולת כלי הוא לרצון להוציאו לפועל אמנם רצון הי"ת הוא שנקיים את מצוותיו אך את היכולת שלו (שזיכולתו להכריחו לקיימם) מסר לנו, והיא הצחירה אשר זיכולתו לעשות כאשר נבחר אנו מעתה מחויבים אנו להחזיר לו ית' את יכולתו היינו שנעשה את עצמנו מוכרחים לעשות כרצון צוראנו ית' והו ממש כדברי הר' ירוחם ז"ל.

נ"ב: והיינו מ"ש הרד"ק צתהלים כ"ה י"ב מי זה האיש ירא ה' יורנו דרך יצחר: "מי שירצה להיות ירא ה' יבין לבדו כי הא-ל יעורנו ויורנו דרך שיצחר הא-ל שילך זה האדם והוא הדרך הטובה שיצחר האדם" דירא ה' מציא לכך שכזיכול השי"ת צוחר עצורו".

זו) עמ' 183. למדונו בזה שאין הצריאה הגשמית מציאות מוחלטת שנצרכת פעם אחת בנקודת זמן ידועה צעזע ומאז עומדת בכח עצמה אלא בכל יום ובכל

רגע תמיד זריכה לצריחה מחודשת. נמנע שהיית כל רגע חדש היא פעולה חדשה של רצונו ז"ה לתכלית מיוחדת מכוונת מאתו יתצרך וזלתי תלויה כלל ברגעים שקדמו לו לענין הגשמיות שבהם.

ג"ב: צתדא"ז פ' ט"ו: "שכל יום ויום אדם נוצר וכל יום ויום אדם נולד וכל יום ויום אדם חי וכל יום ויום אדם מת וכל יום ויום רוחו של אדם ניטלת ממנו ונתנה לצעל הפקדון וכל יום ויום מכלכלין את האדם וכו'." (א"ה וזהו פרשת צמדבר [הוצא בקט"ה ס' ד'] ובר נש צעי לאקדמא ולמפקד צידה פקדונא דנפשיה).

יח) עמ' 184. והיינו שאמרו ז"ל לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שכלב וכן לא איברי סיהרא אלא לגירסא וכן צענין חמש האצבעות כל חד למילתא עבדא וקחשיב אמה וקומץ וזרת וכו' שכל אחת יש לה חלק בקדושה שצבורה נבראת.

ג"ב: צילקוט תהלים רמז תשכ"ג צפסוק כל עצמותי וגו' חשיב כל אבר לאיזו מזה נברא וחשיב צוהן להסתכל אור להצדלה ואם כי רש"י צכתובות שם חשיב צוהן למתן צהונות אצל הילקוט מדבר כנראה על הזמן שאין ציהמ"ק קיים וצבראשית רבה פ' ט"ז: "אר"ל לא היה העולם ראוי להשתמש צוהצ ולמה נברא צשציל המשכן וצשציל צהמ"ק וכן אמרו שם צארזים וכיון שצטלה הסצה יצטל

המסובב. וכן צצ"ר פל"ד אעין דשטים הוה צמגדלא והיו נוהגים צהם איסור משום קדושת הארון".

וצילקוט שמעוני אסתר רמז תתנ"ט: "יתלו את המן קרא הקצ"ה לעצים אמר מי ראוי מכס שיתלה המן עליו תאנה אמרו וכו' גפן אמר וכו' צאותה שעה קפץ קוץ לפני הקצ"ה אמר רבון העולמים כל מה שצראת צעולמך לכבודך צראת ואלו כולם צבר מנאו להם זכות שלא לחנם נבראו ואני למה אני צעולמך אלא יתלה קוץ בן קוץ על הקוץ יצא מין אצל מינו דכתיב וכו'".

והרד"ק צתהלים ל"ז צפסוק "שכן ארץ ורעה אמונה" שהאדם יכול לעבוד את ה' גם צמחשצה ומה שניתן לו פה זה אך ורק "לרעות אמונה" דהיינו להרצין תורה ועבודת ה"ת: "אצל צכל מקום שתשכון רעה אמונה תלמד לרבים לעבוד ה' והמלמד צני אדם רועה אותם, וזהו עיקר עבודת הא-ל ית' צפה וכו' אצל למוד אחרים לא יתכן זולתי צפה".

יח) עמ' 196. העסק צדרך ארץ למה, וכן כתב אחד מגדולי המפרשים ז"ל ספורנו הק' ז"ל זכור את יום השצת וכו' ששת ימים תעבוד: צעסקי חיי שעה שהם עבודת עבד צלי ספק שרוב ענינם הוא היות מנטער האדם על עולם שאינו שלו ועשית כל מלאכתך ההכרחית למסתפק.

נ"ב: ובספורנו קהלת ז' כ"ד: "ראיתי אני כי מיד האלקים היא שנוה לעשות כן כאומרו ולעוזדו בכל לצדכם ואכלת ושבעת שהוא המספיק ההכרחי בלתי זמזום ולא כתב והורשת לזולתך".

(כ) עמ' 198. מדרגות בתורה ודרך ארץ המדרגה הא', וכן השי"ת צוה לנה לעשות תיבה גדולה אף שעכ"פ לא יכלה להכיל את כולם אלא בנס של מועט המחזיק את המרובה וא"כ הלא די גם בתיבה קטנה או בלא תיבה כלל אבל גם זה היה למען מעט בנס (עי"ש ברמב"ן).

נ"ב: בכלי יקר בראשית ו' כ"א אומר: "קח לך משלך דוקא להגדיל הנס, אע"פ שכפי הטבע לא יספיק כי אם לך לצד".

(כא) שם. וראוי לבאר בכאן כי מה שאמרנו שלרש"י ור"ח בן דוסא התנהגו עמם בנסים היינו בנסים כאלה כי עכ"פ עבור רש"י נעשה אילן חרוצים ולא נבראו לו הפירות עצמם, וכו'.

נ"ב: וכן מבואר מה דלכאורה נ"ב בגמ' והו' משלחי מנייהו והו' יתצי עד נואריהו בחלא כולא יומא גרסי בעידן צלויי לבשו מיכסו ומצלו והדר משלחי מנייהו כי היכי דלא ליצלו וכו', והרי אם עשה להם הקצ"ה נס כה גדול של חרוצ ועינא דמיא [ובמהרש"א שם: "אפשר דנקט חרוצא דהיה נס בתוך נס דאינו טוען פירות עד ע' שנה מנטיעתו וכאן

טוען פירות מיד"] וכי לא היה יכול לקיים בהם שמלתך לא בלתי מעליך או אם יצלו הצגדים להזמין להם חדשים עד שהיו מוכרחים לשבת בחול כדי שלא יצלו בגדיהם יסבלו מזה יסורים קשים עד דהו' ביה פילי בגופיה כדלקמן, ואדרבא מצינו לקמן בדף נ"ג ע"ב שהזמנת מזון הו' נס יותר גדול אמר רב יהודה ז"ל וראה כמה קשים מזונותיו של אדם שנשתנו עליו סדרי בראשית, אמר רב נחמן חדע דמתרחש ניסא ולא איברי מזון וברש"י: "דמתרחש ניסא מן השמים לכמה הלכות לנפשות אדם ולא איברו מזון, ואין נס זה רגיל שייצראו מזונות לצדיקים בביתם שימצאו חטין גדלין באוירותיהן".

אלא ודאי הם כשלעצמם ראו למעט בנס ככל האפשר כמ"ש הרמב"ן צפ' נח (מוצא לקמן עמ' 200) "לעשות כל אשר ביד האדם לעשות והשאר יהיה בידי שמים" וכיון ששמירת הצגדים גם ע"י יסורים הי' צידם לא סמכו על הנס, משא"כ באכילה ושתיה שלא היה צידם נעשה להם נס.

וכן מצינו בתו"י יומא ל"ח ע"א ד"ה: "והללו פתן מתעפשת ואע"פ שהיה הלחם חס כיום הלקחו מ"מ מה שאפשר בידי אדם לא היה הקצ"ה רוצה לתקן".

ובח"א מהרש"א ע"ז י"ח ע"ב: "אלקא דמאיר ענני וכו': ומיהו כל כמה דה"מ לאצולי בממון לא הוה צעי לאצולי ע"י נס דאל-ה דמאיר ענני".

התם דאפשר צהכי (להורידן צומנן לגשמים על הארץ הנריכה להם).

(בב) שם. וכן החומץ דלק לר"ח בן דוסא ולא שיאיר בלי נר והכל מטעם הנ"ל כי כן הוא הדרך בכל הניסים.

נ"ב: בפתח עינים לחיד"א ברכות ה' ע"ב איכא דאמרי הדר חלא וכו' ועוד אפשר לומר במ"ש בפ"ג דתענית דאין נהנין ממעשה נסים וכחצ הרב ישרש יעקב דף ק' משם המפרשים גבי רבי חנינא בן דוסא שאמר לחומץ וידליק דכיון דהחומץ היה צעולס אלא דנשתנה טבעו יכול ליהנות וגבי בריה דרבי יוסי דמן יוקרת שאמר תאנה הו"א פירותיך טעמא שהיה חייב לזון הפועלים ופורע חובו של חצירו פטור דאריא אצרח מיניה עכ"ד וכו'.

(בספר אך פרי תצואה פ' בהעלותך גבי שבת לוו עלי ואני פורע תי' דכיון דאסור ליהנות ממעשי נסים מזמין הקצ"ה ע"י שקודם ילוח ואח"כ יכול כביכול לפרוע כי המודר הנאה מחצירו פורע את חובו משום דהוי מצריח ארי. וכבר קדמו בליקוטי תורה של המגיד ממזריטש).

איכא דאמרי קמא סבר דכיון דמעיקרא הוי יין וע"י חטא נעשה חומץ כי הדר הוי חמרא הו"ל כמצריח ארי דכבר הוי יין וע"י חטא נעשה חומץ

וצאהל יעקב להמגיד מדוצנא פ' נשא: "כי רצון הקצ"ה היה שישראל ימסרו את נפשם וירדו את תוך הים וכו' וחאת אינה ממדתו ית' לעשות נס כל עוד אשר יש מקום אל הטבע וכו' הדבר הנכבד הזה שמעתי בשם אדוננו הגר"א מוילנא נ"ע אצל אח"כ מנאחיו בספר כלי יקר".

ומ"ש רש"י במלכים א' י"ח ל"ד: "כדים מים להגדיל את הנס צריך לחלק".

וצרד"ק בראשית ב' כ"א: "ויפל תרדמה וכו' דע שלא יעשה הא-ל מופת במקום שאין צריך מופת והפלת התרדמה אינה מופת וחידוש וכו'" ויעוין בח"א מהרש"א סנהדרין ק"ב ע"א ד"ה עת מזומנת וכו' מצואר וכו'.

ובשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ז"א על הא דהיה משה צהר מ' יום ומ' לילה בלי אכילה ושתייה דאין לומר שנעשה עפ"י נס דאיך יעשה הקצ"ה נס למגנא כיון שהיה יכול ליקח אהו אכילה ושתייה או לאכול לחם היורד מן השמים וע"ז מתרץ המדרש אזיל לקרתא אזלא צנימוסו, ומוסיף השב"י בדרך חידוד אלא ז"ל דנעשה משה במדרגת מלאך ממש וא"כ קשה למה אכל למטה וע"ז מתרץ המדרש משום אזלא לקרתא.

וצר"ה י"ז ע"ב לטובה מיהא ליקרעיה לגזר דינייהו ולוסיף להו שאני

ואריא דחטא חמנו והנס הצריח הארי והדר למילתיה וכו' ואיכא דאמרי סבר דנס גדול הוא אלא המציאות היה דאייקר חלא וכו' דכיון שהחומץ ישנו בעולם מה שהוקר אינו בכלל אסור ליהנות ממעשה נסים וכההיא דאמר רבי חנינא יאמר לחומץ וידליק וידין עדיפא דלא נשתנה טבעו.

(ג) שם עמ' 200. והו' פי' דצרי הרמז"ן (נח ו' י"ט) "עשו אותה (המזבח) גדולה למעט ננס כי כן הדרך בכל הנסים לעשות כל אשר ציד האדם לעשות והשאר יהיה צידי שמים".

ג"ב: וכ"כ הרמז"ן צריש פ' שלח: "כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס אבל יזוה בנלחמים להחלץ ולהשמר ולארוב וכו'.

(ד) עמ' 226. כמו ענין עונג שבת שעיקרו הוא לענג את השבת היינו לקבוע בנפשו ע"י המאכלים הערצים והצגים הנאים כי כבוד השבת הוא גדול מאוד ונעלה וכדו', אמנם ערמה גדולה יש לו ליצר בעניני מצות הללו, כי מטעה הוא את האדם לשאוף אך ורק עניני עוה"ז ומכסה את הרע הזה במצוה אשר יעשה האדם באתו ענין נמצא שהוא מהפך את הקדושה לטומאה ונותן אפשרות לטומאה ע"י שהמצוה תכפה עליה. על זה כבר אמר הגרי"ס ז"ל "מען עסט דאך אוף דעם שבת אין

צימעס" ("אוכלים גם את השבת ענמה צמוך המשמנים").

ג"ב: צרמז"ן צהר כ"ה ו': "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וכו' והטעם על תצואת השבת כי השבת לא תאכל".

(ה) עמ' 240. עניני תשובה וז"ע הלל יראה ותשובה שני ענינים הם אבל הביאור: שהם אחד בתוכנם בחירה אחת בהם, הירא מפלצות הנפלות במלחמה בורח הוא ממילא המגיע ליראה שז הוא ממילא ואם כי למעשה היראה היא סיבה לתשובה (וכמו שכתב שם עוד ומפני שצחטאו דמה היראה מעליו מוכרח שיחפוס דרכי היראה לתשובה) מ"מ ל"ש כלל לחלקם לשתי בחירות.

ולכאורה יש מ"ע דיראה ומ"ע דתשובה אבל ז"ל הרדצ"ז (טעמי המצוות מ"ע דיראה) וא"ת אימתי עובר על מ"ע זו תשובתך בשעה שעובר עבירה ולא שם לבו לשו' בתשובה עובר על מצוה זו ואם עשה תשובה אפילו שז מיראת העונש ה"ז קיים מצוה זו (פי' מ"ע דיראה).

ג"ב: ובתרגום אונקלוס ושבת עד ה"א: ותתיב לדחלתא דה"א.

ובישמח משה פ' נשא בפסוק והתודו את חטאתם כ' שנשאל ממשיכיל אחד מדוע לא נכתבה מצוה תשובה בתורה שהרי מה שנכתב הוא רק וידוי וענה לו שהרי עיקר התשובה היא החרטה

ועזיבת החטא וא"כ על מה תלוא התורה
אם על החרטה הרי ממ"נ אחרי שהתחרט
א"ס לזיווי שהרי כבר התחרט ואם קודם
שהתחרט הרי הוא עומד במרדו ואיך
שייך זיווי על המורד ואם על עזיבת
החטא א"ס לזיווי שהרי כבר מוזהר שלא
יחטא וכי משום שחטא הותרה לו ח"ו
דמי שאל שום וכו' ורק ע"ז שייך זיווי
שאחרי שנתחרט ושוב איננו מורד -
שיתודה, וכתב עוד דמוה ראה לנוצי"ק
או"ח סימן לה שאין התענית וסיגופים
עיקר התשובה דא"כ הדק"ל למה לא
זייתה התורה שכאשר יתחרט יזום ויסגף
עלמו.

וכן משמע מחובת הלצות שער
התשובה פ"א: "ואומר ציבור מהות
התשובה שטעם התשובה הוא התקנת
האדם לעבודת הצורא יתצרך אחר יליאתו
ממנה וחטאו זה והשבת מה שאבד ממנה
וכו' והדמיון הזה צענינים הטבעים באדם
שחלה גופו מחמת המזון אם מפני שנמנע
מאכול מה שיש בו התמדת צריאותו או
מפני שאכל מה שהזיקו והפסיד צריאותו
וכו' וכבר דימה הכתוב העונות במאכל
הרעים האוכל הצוסר תקהינה שניו" וא"כ
היינו ממש כמו צריחה מפלצות.

בז) עמ' 255. רוחקנו מ"מ אל יאוש
נ"ב: בסוף הקדמת תפארת ישראל
למהר"ל: "ה' צורי וגואלי, כלומר כיון
שאתה יצרתני - אין אתה מואס צינורך

ואם מעשי גרמו להרחיק אותי - הרי
אתה גואלי מכל דבר, אף כי רוחקתי עד
שאתי לרצון".

בז) עמ' 303. מחשבות עלמא דקשוט. ג)
טבילת נהר דינור כי אחר כל אלה
עדיין נדרשת צטול זוהמת הגשמיות
המותרת (וכאז"ל קדש עמך צמות לך וכד'
הרמב"ם ז"ל ריש קדושים שיש נבל צרשות
המורה) עיין ראשית חכמה. הפרישה
מעוה"ז באופן הג"ל מיתה ארוכה היא
מיתה קשה וכאז"ל כפיטורא צפי ושט,
השקפותיו של מי שכבר עבר דרך כל אלה
הן הנה השקפות האדם בעלמא דקשוט
קנה לך גם כאן ההשקפות האמתיות הללו
והיי' בחינת מות עד שלא תמות.

ג"ב: וצרש"י צרכות ס"ג ע"א ד"ה
ויצרכו וכו' מפרש בתוספתא
שתקנו מן העולם ועד העולם להודיע
שאין העוה"ז כלום אלא כפרודור לפני
הטרקלין, כלומר הנהיגו צרכותיו צעוה"ז
כדי להיות רגילים לעוה"ז שכולו ארוך.

חלק ב'.

א) עמ' 21. כבר ציארנו שלא למזכרת אנו
חוגגים את המועדים אלא חוזרים אנו
בהם לתוכנם המקורי לאותה קדושת הזמן
שנשפעת גם עכשיו כבעת ההיא, אמר
מו"ר זצ"ל (הרב נצי הירש צרידא זצ"ל
מקלס) כי לא הזמן עובר על האדם אלא

האדם נוסע בתוך הזמן למשל: בשבת הראשונה כאילו נקבעה "תחנה" ששמה שבת, ובכל שבע ושבע מגיע האדם לאותה תחנה עצמה - ממשיך אותה השפעת קדושה עצמה של שבת בראשית וכן במועדים בכל שנה ושנה חוזר האדם ומגיע אל תחנת גאולת מצרים אשר בזמן ההוא אפשר להשיג השפעת הגילוי של חירות זמן חירותינו ממשי.

ג"ב: וליהפך רח"ל ברש"י איוב ג' ג': "היום ההוא יהי חשך תמיד בכל שנה כשיגיע אותו יום" משום שהיה קשה לו שהרי היום ההוא כבר עבר ומה שיך יהי חשך בעתיד וכן פי' תמיד בכל שנה וכו'".

והיינו כצגמ' תענית כו' ע"ב וערכין י"א ע"ב מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב.

וביוסף תהלות לחיד"א סוף מזמור נ': "א"נ בהקדמת הרמז"ל בשם רבינו האריז"ל דבכל שנה ציוס הנס נשפע שפע רב וגילוי אורות עליונים וזהו שם דרך הוא משום דרך פתוח אראנו ציטע אלקים בכל שנה".

אמנם צניי יששכר מאמר הלל והודאה אות ג' וכ"כ החיד"א שם קי"א ד' הקשה שהרי נסים הרבה נעשו לישראל ולא תקנו לזכרון לדורות כמו שתקנו בחנוכה ופורים ולמה לא עשו לזכרון גם

דיהושע בהעמדת החמה ונס דאסא ויהושפט וחזקיה וכיוצא. ותירץ כי לפעמים נקבע הנס שצביל שנה ושנה ציוס הזה נתגלה האור ההוא והנה ע"פ נבואה ורוה"ק ידעו אם היה הנס רק לשעתו לא קבעו יו"ט לדורות, וא"כ לדבריו לא צביל נס מאיר הנס צביל שנה ציוס הנס, ולכאורה דלא כחיד"א - אמנם לקמן שם באות פג כתב הצניי יששכר שדוקא חנוכה ופורים קבעו לדורות כי היו נסים נסתרים.

באור החיים הק' צלק כ"ג כ"ב א-ל מוסיאס ממצרים: "ונראה על דרך אמרם ז"ל צביל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו' והיא הצחינה עצמה של יציאת מצרים והוא אמרו א-ל מוסיאס כי לא יציאה ראשונה לצד אלא בכל שנה ושנה מוסיאס כנזכר.

צירושלמי ר"ה פ"ד סוף ה"ח: "ר' משרשיא בשם ר' אידי צביל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא אמר להן הקב"ה מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם".

וצקרבן העדה: "צביל הקרבנות כתיב ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ובעצרת לא כתיב לחטאת אלא שעיר עזים א' וכיון שקבלתם וכו' שצביל שנה בעצרת

הוא כיום אשר עמדנו לפני הר סיני ומקבלים התורה מחדש וכדאר"י אי לאו הא' יומא וכו' הלכך אין שם חטאת ביום הזה".

וגדל כח הקבלה ביאר בתפארת שלמה עה"ת לקוטים דף קס"ד ע"א טור א' דהיינו אם שמוע תשמעו ותרגם אונקלוס אם קבל תקבלון.

ובשו"ת הרשב"א ח"ג סימן ר"נ: "שהימים נפעלים כפי ענין התחלת צריאתם וכו' ולפיכך כשנגמרת מלאכת הצריאה עומד העולם על שלמותו וצריאותו בשבת ולאחר שבת חוזרין ימי השבת חלילה להיותם נפעלים כתחלתם והראשון חלוש מכולן שממנו ההתחלה וכו'".

ובקדושת לוי לשבועות ד"ה ז"ע כתב: "שכל שנה צעת שאנחנו בני ישראל מקיימים מצות הצורא ז"ה וכו' אז נתעורר עלינו בחסדו הגדול הארה גדולה כמו שהיה לאבותינו בשעת יציאת מצרים הארה גדולה מאוד בזכות המצוות שקיימו כמו כן גם אנחנו מצני צניהם כשאנחנו מקיימים המצוות אזי אנחנו מקבלים ג"כ הארה שהיה לאבות בפסח, ולכן אנו אומרים בפסח זמן חרותנו ושבועות זמן מתן תורתנו כי מתעורר עלינו כך זמן חרות וזמן מתן תורה כפי מעשינו הטובים וקיום מצוותיו".

[וכבר קדמו בשו"ת מים חיים לרח"כ רפפורט סי' ט"ו וכן במאור עינים פ' יתרו בשם כתבי האריז"ל ובמאור עינים פ' מקץ ובמאור ושמש פ' בלק כ"ז כ"ד].

ומתוך לפי"ז קושית המג"א איך אומרים בשבועות זמן מתן תורתנו הלא קיי"ל כר"י דצו' סיון ניתנה תורה כי משה הוסיף יום אחד מדעתו אבל ההארה הגדולה היה צו' סיון כמו שהיה בדעתו של הקצ"ה ליתן את התורה.

(ב) עמ' 22. בעולם הרוחני כל דרגה שמשיגים וקונים נעשית למציאות קיימת כמו שאמרו ז"ל "אפרו של יצחק נצור ועומד לפני על המזבח" וכן כאן הנקודה הקדושה הנ"ל שירשנו בנשמותינו היא היא האמיתות של אברהם אבינו ממש שהמשיכה צורעו הוצתה ע"י הצריה הנ"ל.

נ"ב: וז"ל דהיינו עפימ"ש צרוח חיים על הפסוק מתהלך בתומו לדיק אשרי בני אחריו עיין לעיל ח"א עמ' 10.

(ג) עמ' 50. והנה דבר זה כולל יסוד עמוק מאד הן כל אומה יש לה אופי מיוחד היוצא ממיוזוג מידותיהם וכחות נפשם המיוחדים, והנה הקצ"ה משתמש באומות ככלים להשגת תכלית הצריאה התלויה בישראל. ובכלל התכלית הזאת משמשת כל אומה ואומה למטרה מיוחדת

זהתאם לאופיה העצמי שנמצא שהאופי המיוחד הזה של כל אומה הוא תוכנה הרוחני וזהו הענין שרמזו לנו חז"ל בקשר עם שרי האומות.

ג"ב: בשו"ת אצני נזר חיו"ד סי' תנ"ד אות מ"ד: "והנה בהוריות י"ג ע"א מפני שקורן רע פירש"י שיצר לבם רע הוא יותר מדאי סורס שר שלהם כדאמר בגר שקורו רע דהיינו יצה"ר ששר שלו רע היא עכ"ל. מצואר דשר של האומה הוא יצר של האומה כי שורש נשמתם ממנו כדמשמע במדרש גבי רהב שר של מצרים שקרא למצרים בניו ע"ש". ובעץ יוסף על מדרש תנחומא פ' חיי שרה אות ג': "ומ"ש שהרג להשר הכונה על שינוי טבען הראשון שהוא כשר שלהן". ויעוין לקמן ח' ד' ע"מ 129 בהערה למטה 1.

ד) עמ' 60. ופי' הגר"ס ז"ל ששנחו ר' אלעזר בר' זדוק לאיש ההוא היה בשביל שהלך מיד לעכב את הקלקול, ועד כדי כך הגיעה יראת חטאו עד שהיה ירא מלהאריך עוד רגע אפילו כדי לשאול מה יעשה כך צריך להיות גם תיקונו.

ג"ב: עיין לקמן עמ' 71 וזירושלמי מע"ש פ"ה סוף ה"ג שמע רבי לעזר בן עזריה אמר מרעיה דעקיבא בן יוסף בא לכאן באותה שעה החזיר ר' לעזר בן עזריה כל המעשרות שנטל אמר רבי יצחק בר לעזר בשרותא צעיא מוליי סבא דקיסה

מיניה וציה כל גומרה דלא כויה בשעתה לא כויה.

וצפני משה שם: "וכן כל גחלת שאינה בוערת בשעתה וכו' וכך הדבר הזה שצבעה שחזר צו ראצ"ע מיד באותה שעה החזיר את הכל כדי שלא ישכח ויתאשש אח"כ מלהחזירה ותמצא עוד דוגמתו בפ"צ דציצה בסוף ה"ה גבי מעשה דצבא בן ציטי".

וצהעמק דבר ריש פ' לך, וילך אצרים כאשר דבר אליו ה': "משא"כ בתחילה שהיה משער שאם היה מתעכב בשביל שמירת הנכסים היה יכול להיות מניעה לעיקר הליכה ע"כ הוחלט אללו לזאת תיכף ומיד ויעבור עליו מה. וזה כלל גדול מה שיש ללמוד בדרך המצוות" וכ"כ צפה קדוש לחותנו הגר"צ שם. (א"ה וצרמ"א ריש או"ח ומיד כשיעור משנתו יקום לעבודת זוראו יתבדק ויתעלה). והוצא בספר שמואל בקוראי שמו תולדות הגה"צ ר"ש ויינטרויז ע' נד - נה שזו היתה הנהגת רבו הגר"י מנוצבדוק זלוק"ל.

וצפניני רבינו יחזקאל מהדו"ק ע' י"ד שעה לחתן שבקש ממנו צרכה שיוכל תמיד ללמוד בשקידה: "מזכרה שלי לא תוכלו ללמוד בשקידה אלא רק זאת תזכרו תמיד להתיישב תמיד וללמוד בלי הכנות ואז תהיו תמיד שקדנים בתורה.

ה) עמ' 114. חנוכה סיצת גזירת השמד.

נ"ב: שיחה זו נאמרה בישיבה, לא נדפס פה מה שאמר אז שהיונים פגעו במדת ההוד, ולכן התיקון צא ע"י הכהנים מאהרן צחינת הוד, והחשיכו את העולם בחכמתם והזכיר את הפסוק "הודי הפך למשחית" (הלשון המדויק צדניאל י' ח': "והודי נהפך עלי למשחית").

ואמר צאדיש: זיי האצן לוגענומען דעם פראכט פון תורה" פראכט היינו יופי וזה פירוש הוד דהיינו שהפרישו את ישראל מיופי התורה על "יופי" החכמות החילוניות ועיניים אלה מצוארים באריכות בסה"ק בני יששכר. אשרי מי שהיה באותו מעמד שבועות מספר לפני הסתלקותו.

(ו) עמ' 128. כי כאשר חשב לאצד את ישראל, אשר קיום שלהם הוא בו יתברך בעצמו ואי אפשר לאצד אותם, לכך היה נהפך על עצמו. ודומה למי שהוא זורק בכח גדול אצן אל קיר ברזל להפיל את הקיר אז האצן נהפך על הזורק.

נ"ב: כ"כ המהר"ל גבי כאשר זמם ולא כאשר עשה הוצא לקמן ח"ג עמ' 7-96 ומאזנו כן צביאור הגר"א משלי י"א ח' צדיק מנרה נחלץ ויצא רשע תחתיו: "הצדיק אעפ"י שצא עליו נרה הוא נחלץ מהנרה ואותה הנרה אינה חוזרת ריקם אלא הרשע צא תחתיו באותה הנרה עצמה כמו המן ואותן שהלשינו על חנניה מישאל ועזריה.

(ז) עמ' 189. כי כך דרכו של יצר הרע שגם ראיית עצודה זרה פועלת להטות הלצצות אחריה ואף אם ראו בחוש שאינה מנלל את עוצדיה.

נ"ב: וכן מאזנו בהערכת האדם את עצמו איסתרא בלגינא קיש קיש קריא (צ"מ פ"ה ע"ב) אלא רש"י בקהלת ז' ו' מציא את המדרש: "אמר ר' יהושע בן לוי כל קיסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהו אזיל למימר אף אנו מן קיסיא, מודיעים שאף אנו מן העצים ויש לורך בנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים".

ולמדנו מכאן שבזמן שנשרפים והולכים וכלים דוקא אז משמיעים קולם דהיינו כשהם והאחרים יודעים ורואים שהולכים לאצדון - משמיעים קולם ומפגינים את חשיבותם שהרי הפסוק אומר "כן שחוק הכסיל".

ואולי מה שאמרה תורה "אחרי השמדם מפניך" מפני שלפני כן בשעת השמדתם אומר החינוך במצוה תכ"ה: "וגם יש לנו ליקח מוסר בזה שלא נפנה אחר עכו"ם כי ברדפנו אחר כל איש מהמשפחה הרעה הזאת להרגו על התעסקם בעכו"ם לא יעלה על לב איש לעשות כמעשיהם בשום פנים" ולכן החשש הוא רק אחרי השמידם והיינו כמו בפסחים י"א הוא עצמו מחזר עליו לשרפו מיכל קאכיל מינייה, ויעוין בשו"ת תה"ד

שעתא צחיי דאצוהון וכן הוא צוהר לו ל"ג, פירוש שבאמת היו מעותדים להיות כהנים גדולים ולהקטיר לפני ולפנים אלא שעשו כן צדחיקת השעה והוא משום שכהנים זריזים הם ויש סכנה צורזות שאינם מדייקים כל כך.

ז"ב: והנה צמרדכי מוע"ק סי' תתפ"ו: "אצל אס אדם עושה לפעמים עזירה לתיאבון או שמניח מנוה אחת מלקיים צשציל טורח שעליו כגון זה חייב לקרוע צשעת יציאת נשמה כיון שאינו כופר ואינו עושה להכעיס דכתיב והמלך בוכה ומתאצל על אצשלוס אע"פ שכמה עזירות עשה שמרד צאציו וצמלכות צית דוד אלא כיון שלא עשה להכעיס אלא מתאוה היה להיות מלך ראוי להתאצל עליו". וא"כ כ"ש נדב ואציהוא שלכל היותר אמרו שרוצים להנהיג ודאי שהיו צריכים להתאצל עליהם אלא שאהרן וצניו אסורים היו לערצב שמחתו של מקום אצל אחיכם כל צית ישראל יצבו וכו' וצרש"י שם מכאן שצרתן של ת"ח מוטלת על הכל להתאצל בה וכ"כ הרא"ש שם סימן נ"ט.

חלק ג'

(א) עמ' 14. העמל מוסיף כחות. אדם טועה וחושב שע"י ריצוי עמלו צמורה ועצודת ה' יוחלש הן גופו והן שכלו אולם נהפוך הוא.

סימן מ"א וקל"ה וכדצרי המשגיח ז"ל צשם אציו יצואר הא דזעק לצן למה גנבת את אלהי הלא אלהים שאפשר לגנבו אינו יותר אלהים וכן מה שהעניש תרח את אצרהם על שצצר את פסיליו הלא פסילים נצצרים אינם יכולים להיות אלהים. ולדצרו יוצן דיש כח משיכה צע"ז אף לאחר שראו צחוש שאינה מצלת את עוצדיה ואפילו את עצמה (א"ה עיין ע"ז מ"א ע"צ).

ולקמן צחלק ד' עמ' 12 מציא את המעשה צפילסוף אחד שאציו היה שיכור והצצייש ממנו כדי להרתיעו הצציהוהו לראות צשיכור אחד שהתגולל צרחוב צקיאיו, צמקוס להירצע גחן האצ אצל השיכור צרחוב ולחש צאצו "הגידה לי איפה השגת יין כל כך חזק" ולפי"ז מ"ש הגמ' הרואה סוטה צקילקולה יזיר עצמו מן היין הרי עצם הראיה "צנולה ולכלוכה" כלשון רש"י צריך להציא את ההתעוררות כמו צאותו שיכור צצנו רצה לגמלו ע"י שיראה שיכור צלכלוכו. ועכצ"ל שגם אס ראה סוטה צקילקולה יתעורר להיפך כמו צאיכה יעצדו וגו', ולכן חייב להזיר עצמו מן היין כמו שאותו האצ עוד התענין היכן משיגים יין כזה אע"פ שראה שיכור אחר צליכלוכו.

(ח) עמ' 248. עיין זהר אחרי מות (נו): צקרצתם לפני ה' וימותו דאינון דחקו

בדברו למלך כיון להקצ"ה, פירוש: כאשר דבר עם המלך ועשה לכאורה מעשה השתדלות על פי דרך של סבה ומסובב לבצו היה מלא אך בתפלה לקצ"ה.

נ"ב: וכן במדרש שמות רבה פ' ל': "אל מרי חלמא לשנאך ופשריה לערך וכו' אין שונאו בעולם יותר מן הקצ"ה שהחריב את ביתו והגלה את בניו ועוד גם ישראל היו שונאיו והיה מקלל אותם, אלא נתן דניאל לבו כנגד הקצ"ה ואמר מרי שצמים הבא את החלום לשונאך זה ובתנחומא שם ג"כ: אלא תלה דניאל כלפי מעלה ואמר מרי רבויי החלום ופתרונו יתקיים בצוכדננר שונאך וערך".

וכן לקמן עמ' 155 מהזוה"ק שיעקב לא השתחוה לעשו אלא להקצ"ה.

ובמאור ושמש פ' תולדות ד"ה ויגש יעקב וגו': "והנה איתא במדרש כשצא יעקב אלל אציו התפלל שיר המעלות וגו' בצרתה לי וגו' ולכאורה היאך היה לו עת להתפלל, אמנם ע"ד דברינו הנ"ל שהצדיקים מלבישים תפלתם בתוך דיבורים פשוטים וכן עשה יעקב אציו אמנם יחזק אציו הריח זהם וזהו ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ובגדים היינו מלבישים שהלביש יעקב אציו בתוכם את תפלתו הריח זהם יחזק ע"כ ויצרכהו וכו' והתפלל על יעקב בנו שיתקבל תפלתו".

ובאגרא דפרקא ס' קס"ה מזהר

נ"ב: ברות חיים להגר"ח מוואלווין באבות פ"ה עשרה נסים נעשו לאבותינו בציהמ"ק: "אצל הענין הוא כי כל הניסים היה כדי להראות לישראל התנהגות הי"ת עם האדם בעשותו רצונו ית"ש שהוא מתנהג עמו למעלה מהטבע כמו שהיה בציהמ"ק ושלא יהיה פתחון פה לאדם לומר שאינו עוסק בתורה שלא יזיק לו לצריאותיו כי היא מתשת כח ע"ז היה הרמז שלא הפילה וכו' אע"פ שמתבע המעוצרת שהריח מסוכן לה וכו'".

(ב) עמ' 45. אך מלד שני מי שעושה את כל מעשיו רק מתוך אהבה בלי כל הכרח מתוך שנהנה בהם תמיד נריך להזהר מלצא לידי זלזול בהם כי יש סכנה שיהיה לבו גם בהם לבסוף מתוך קירבה יתירה ויצא לידי בחינת בעיטה ח"ו.

נ"ב: ובמדרש תנחומא ריש פ' עקב: "אמר רבי חנינא אם תאמר שאין בכל מיני המשקין מתוקין מן הדבש והרי תורה מתוקין מכולם שכתוב בהן ומתוקים מדבש ונפת נופים אמר דוד לפני הקצ"ה רבון העולמים שמא מפני שהן מתוקין מדבש בסרתי בהן ח"ו (בעץ יוסף: "ר"ל משום שכל דבר הממוק נפשו של אדם קנה בו") אלא גם עצדך נזהר בהם בשמרם עקב רב מצות קלות וכו' הרי שהשמירה ל"בסרתי" מרוב אהבה הוא "נזהר בהם" - יראה.

(ג) עמ' 68. וכתב הרמ"ע מפאנו ז"ל שמה שאמר למלך זו הייתה תפלתו, כי

וארא דף כג ואמרתם כה לחי וכו' מכאן
אוליפנא דהא לבר נש חייבא אסור
לאקדמא לי' שלם ואי אנטריך יקדים ליה
כדוד דצריך לי' לקב"ה ואתחזי דבגיניה
קאמר וכו' לאו רמאות היא: "דבלאו הכי
מהראוי לכל בר דעת שיהיה כונתו לקוב"ה
כענין היחודים שמייחדים הצדיקים
בדיבורם בעת דברם עם בני אדם.

(ד) עמ' 100. עד היכן מגיעה הכרת
הטוב: האדם חייב להכיר טובה
אפילו לדומם שנהנה ממנו ולכן אסור
לבוזתו וכו'.

ג"ב: ובצראשית רבה פ' פ"ד: "ואמר לו
לך נא ראה את שלום אחיך ואת
שלום הצאן את שלום אחיך ניחא אלא מאי
את שלום הצאן הדא אמר שאדם צריך
לשאול בשלום דבר שיש בו הנייה ממנו"
ובדעת זקנים לבעלי התוס' משפטים כ"ב
ל': "וצשר בשדה וגו' מאחר שהכלב מסר
נפשו על הטריפה כשצא הוא לטורפה
לא תהי' כפוי טובה כנגדו שכשיהיה לך
טרפה שתשליכהו אליו שכר ששמרה עד
עתה שלא נטרפה וגם שומר עוד האחרות
כי כן דרך העולם להעמיד כלבים לשמור
הצאן מן הזאבים".

ויותר מזה מצינו במדרש אסתר
וגם חרבונוה זכור לטוב דבאמת לא
חרבונוה אמר גם הנה העץ וכו' אלא
אלהיו נדמה כחרבונוה. והיינו כמו דמצינו
בע"ז י"ז ע"ב איתא אליהו אידמי להו

כחד מחשובי דמלכותא, וצ"ו נפסק
להלכה דצריך להזכיר לטוב את חרבונוה
משום שע"י העמדת פנים כאילו הוא
נעשה ישועה לישראל, וכנראה שהיה לו
איזו זכות שבגללה אליהו נדמה כאילו הוא
ולא כאילו הי' משהו אחר מהם, אמנם
ציפה עינים שם אומר שמ"ד שצריך לומר
וגם חרבונוה וכו' פליג אהא מ"ד דאידמי
אלי' לחרבונוה.

וכן מצינו בצ"ר פל"ג וי"ו
ותנחומא פ' ויחי וירושלמי כלאים פ"ט
ה"ג שאלהו התחזה כר' חייא וריפא את
רבי ומן ההיא שעתא הוה נהיג צי' ביקר
(לשון הירושלמי) וצפני משה: "התחיל רבי
לנהוג כבוד צר' חייא שידע שאלהו צא
בדמותו לכבודו".

ובמנפא איתן תענית כ"ד ע"ב:
"שם איתא אצוה איתחזי ליה בחלמא
ואמר ליה וכו' שני דוכתן לכאורה הו"ל
לתלמודא בפרק מי שמתו לאוכחי מזה
דמייתי ידעי נמי בצערא דאחרניא. וי"ל
עפמ"ש ציין הרקח לרמ"ע מפאנו בשם
סודי רזי לבעל הרוקח דאם א' ניצל בזכות
חבירו אז המלאך שמצילו נראה לו בדמות
של אותו שניצל בזכותו וא"כ אין מזה
ראיה דמייתי ידעי דאפשר דמלאך בדמות
אציו צא להצילו בזכותו".

(ה) עמ' 126. הרי שלימות נגד ע"ז
והשפלה מצטלות את השפעתה
וכ"ש שהדבר כך לנדר הקדושה וכו' אם

נחרגל בחיינו היום יומים לזלזל בדברים שהם באמת שפלים ונבזים מאויינו הפרטיים ולכבד ולהחשיב את הדברים העומדים ברומו של עולם תורה ומצוות ה' הקדושות מתקדם בעז"ה לקראת נתיבי הפנימיות.

נ"ב: ובמסילת ישרים סוף פ"ה: "אדרבא ילעג על מלעיגיו ויבזם" כונתו (א) "ילעג על מלעיגיו" - כדי שלא יושפע מהם. (ב) "ויבזם" - עפ"מ"ש בזה"ק שמוצא פה, וליצנותא דעוצדי ע"ז וליצנותא דע"ז חד אינון כמ"ש החת"ס בח"ו סי' נ"ט (א"ה בקידושין פ"א ר' עקיבא הוה מתלוץ מעוצרי עצירה).

(ו) עמ' 137. צירורם של הדברים הוא: בודאי דרך העליה הרגילה היא בסיוע של השלל לשמה - בסיוע סביבה חיצונית כדי להגיע לשמה, לפנימיות, כן היא הדרך ברוחניות - קודם להאחז אפילו בחיצוניותם של עניני הרוחניות וע"י קיומם התדירי להגיע לפנימיות לדבקות בהש"ת וכן מדרגה לדרגה עד שיגיע לדרגה של פנימיות טהורה. אבל יש דורות שהם צמאז שאי אפשר להשאיר להם את דרך העליה ההדרגתית מן החיצוניות אל הפנימיות, כי יש סכנה שבמקום שיעלו מן החיצוניות אל הפנימיות ישקעו בחיצוניות, בשלל לשמה ולידי לשמה לא יגיעו, בדור הזה הנוהר אחרי החיצוניות והשקוע בגשמיות צרורה הסכנה מאד שישארו גם עוצדי ה' שצדור דבקים בחיצוניות

המעשים ויסתפקו בשלל לשמה הכרוך בעניינים רוחניים גם כאן דרוש ניתוח, אע"פ שהוא ניתוח מסוכן כי רק זו היא הענה המלילה מאצדון ע"י השלל לשמה לכן הקטינה ההשגחה העליונה את השלל לשמה של למוד תורה וקיום מצוות כדי שאלה אשר יזכו להתחזק בעבודת ה' לא יטעו בחיפושים אחרי הדרך לרכישת ערכים פנימיים של תורה ויראת שמים.

נ"ב: ברש"י תהלים מ"ה א': שיר ידידות שיר אהבים שיר של שבת להם (למ"ח) להאחיבם על הצריות ולהאחיב תורתם עליהם, כנראה שכך היה הסדר של שלל לשמה.

ובהקדמת המאירי לנדרים: "ראוי להתחזק בזה בעת הזאת בשכבר יראה מזה ראייה מפורסמת שכונתו לשמים והוא אומרו עת לעשות לה' כלומר בעת הזאת התפרסם היות עסק בני אדם בתורה ומצוות לש"ש על דרך האמת מבלי שיצטרף עמו בקשת כבוד או שררה או תועלת שהרי לא ישיגנו בזה מן הצריות רק השפלה ונוק שהרי הפרו התורה והשפילו ענין לומדיה תכלית ההשפלה ואין לחוש להיות בלמודו סרך תורה שלא לשמה ושיהיה ענין טרחו ע"מ שיקרא רב או רבי או שיהיו דברי תורה צידו קרדוס לחפור בו" ועטרה להתגדל בה אבל לימודו באמונה ישרה לשמה וע"מ שלא לקבל פרס".

(ז) עמ' 155. אך לפי מה שביארנו לעיל הענין ברור, כי יעקב אבינו בא לידי שלמות מדת האמת רק ע"י זה שמן השמים זימנו לו נסיונות שמפאת נורתם החילונית היו נראים כהפך האמת, הוא עמד בנסיונות אלה והתגבר על השפעת הנורה החילונית, ועשה את המעשים ההם בכוונה טהורה, רק למען האמת ולשם עבודת השי"ת ע"י נסיונות נפשיים אלה טיפח את מדת האמת שלו עד תומה עד אשר זכה בשיא שלמותה שאין יד אדם משיגה כמתנה משמים ("מתן אמת ליעקב") לו ולזרעו לדורותיו ("שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כז").

ג"ב: בפירוש רש"ר הירש ויחי מ"ט י"ח: "לישועתך קויתי ה', ויעקב רואה את דן, והנה הוא נאלץ להיעזר בערמומיות אולי הוא נזכר בזמן בו עמד הוא מול לבן, עתה הוא מקוה לישועת ה' שכדרך שעלה בידיו להשאר "איש תם" בתוך נסיון הערמה ולשמור על אופיו הישר והצדיק כן יעלה גם ביד בניו שלא יעשו את הערמה לקו יסוד של אופים, גם בהיותם נאלצים לאחוז בנשק הערמה תחת לחץ ומלחמה תקוה זו זכתה להגשמה מזהירה בהיסטורי' הגלותית של בניו".

(ח) עמ' 156. בזה טמון הסוד שהגלות מעולם לא פגמה בנפש כלל ישראל, כי אף שהחניפו לשוניהם, לא פעלה זאת

עליהם כלל, בתוך לבם ראו צמצם רק גזירת המקום ולא יותר והאויצים עצמם שפלים ונצזים היו צעיניהם וכו', כך היה צדורות הראשונים אך צדורות האחרונים כשנתמעטו הלצות ולעומת זאת גדל ערך האויצים צעיניו התחלנו לחוש את ציונם כדבר שיש בו ממש וחתרנו ללכת בדרכיהם וכו'.

ג"ב: רבינו הנחה"מ כתב בפלגי מים על איכה א' י"ט: "קראתי למאהבי, אמר הסיבה להעונש מחמת שקראתי למאהבי וקראתי הוא לשון חשיבות כמו ראו קראתי בשם צלאל התרגום חזו דרביתי כלומר החשכתי למאהבי דהיינו האומות עש"ה (הושע ז') אלכה אחרי מאהבי וגו', המה רמוגי המה הטו את לבבי מאחרי ה' עד שהכניסו בלבי אכזריות גדול כ"כ עד שבהני וזקני צעיר גועו" וכו'.

והקשר שבין החשכת הגוים להתפתחות האכזריות בין היהודים ראינו בשואה וגם אח"כ, שבמקום לעסוק בהלל יהודים עסקו בעשיית רועם על הגוים.

ר' משה שניפלד ז"ל כתב בשנת תש"ג [הוצא בהשקפתיו ח"ג עמ' 238] כמה מציפה היא פרשת יחסנו אל רבבות הפליטים ברוס', המיניסטר הפולני פרופ' קוט הטיף מוסר בפומבי לראשי הסוכנות כי לא נענו במשך חדשים רבים לאזעקות הממשלה הפולנית ולא הגישו שום עזרה

עול מיוחד לנו - עול התורה אף פגימה קטנה של ציטוט תורה אפילו במחשבה - מחרצת אפילו ציטוט ערך לימוד התורה בלב - מהרס ואף הקלה קטנה בהנהגת התפלה (שאדם פשוט לא ירגיש כלל) אצלנו הוא בגדר חורבן בית המקדש ח"ו.

ג"ב: שמעתי את השיחה מפ"ק אצלחטו"א, הוא דיבר אז על אלה המאחרים לתפלה ולכן מתפללים בחדר שני וההסבר לגדר חורבן ביהמ"ק בחלק ד' עמ' 157, אצל לא שמעתי בשיחה זו.

(י) עמ' 217. סוף גלות זו היא התקופה הקרויה בפי חז"ל "עקבות דמשיחא" שבה "חולפא יסגא" אז גלות השכינה היא תחת יד חלופי ישראל הן נשמות "ערב רב" המעורבות בישראל אשר שורש טומאתם העיקרי הוא החולפה כלפי שמיא מדת עמלק.

ג"ב: ועוד מדה ממדות עמלק ישנה בהם והיא - מלשינות כמ"ש בצה"ט בפי' ויאל ל"א כ"ז: "כי צרח, ב' צמס' כי צרח יעקב, כי צרח העם. איחא במדרש שעמלק הגיד ללזן על צריחת יעקב וגם לפרעה על צריחת ישראל כי צרח בגימ' עמלק"

וזה רואים ברשעים האלה שהם מלשינים ממש.

(א) עמ' 235. נמצא שישנם שני אופני גילוי: הגילוי הבא ע"י האדם עצמו

לאומללים האלה, הגוועים מרעב והקופאים מקור, הנה הקימו צא"י ליגה לעזרת צריה"מ, כולנו מתפללים לנצחונה של רוס"י על החיה הנאצית אצל אל נא נשלה את עצמנו, הסכום שיאסף צא"י גם אם תלתי המגזית ביותר יהיה זו כדי לכסות את התקציב המלחמתי הרוסי למשך דקות מספר (דקות ולא שעות) אותו סכום אם היה נשלח לתורקיסטן, איפה שמתגוללים בערך חמשים אלף ילדים פליטים יהודים היה מצייל חיי נפשות מרעב וממחלות, מה לעשות וחציבה מגזית בעלת אופי הפגנתי גרידא מפקוח נפשות ממש!

ובדברי אמת לחוזה מלוצלין פ' חיי שרה כתב שויקס אצרהם וישתחו לעם הארץ זה היה תקומה לו ולא ירידה, וכן כתב שם ש"ויקס משה וילך אל דתן ואזירים "אין נקרא ירידה ההכנעה שלו שהלך אליהם אלא קימה".

אמנם הראצ"ע בפי' חיי שרה שם כתב: והאומרים כי השתחיותו היתה לשם לא אמרו כלום כי הכתוב אמר שהשתחוו לבני חת.

(ב) עמ' 201. מעתה האם נדע את ערך הישיבות ותלמידיהם? אנו מושפעים מהכמות מסתכלים כמעט ע"פ מצב הרחוב וכו' אצל ידיעת האמת אינה גאוה - אנו הכל ממש תכלית הצריחה בדורנו דור יתום אנו חיילותיו של הקצ"ה לחיילים

בבחירתו הטובה, והגילוי המתגלה על גביו
בעל כרחו על ידי משפטו ית', כל מה
שהצדיק יכול לגלות בבחירתו הטובה ממש
אותה המדה של גילוי מתגלה ע"י עונש
הרשע כי ידיעת הדבר והיפוכו - אחת
היא כשמתבונן האדם כמה רע ומר עזבו
את ה' הרי בזה עצמו מתגלה מתיקות
הדבקות בו.

נ"ב: ב"ה שושן פורים תשנ"ו זה עתה
יאל לאור אוסף מתורתם של תלמידי
שיבת מיר ובחזרת תורה אור שינאה
בשנחאי שבסין בסיון תש"ו הוצא הספידו
של מרן המשגיח ר' יחזקאל זיע"א "ויעוין
בספורנו עה"ת כשלחו כלה גרש יגרש
אתכם מזה וז"ל כי אמנם זו מדת נדקו
של הקב"ה, כי כשיתעקש האדם מעשות
הראוי לבלתי עשות רצון קונו יעשה מה
שצרח ממנו בצרה ויגון, ולא לרצון יהיה
לו וכו' עיי"ש והיוצא לנו מדברי הספורנו
שרצון ה' יוצא בכל אופן ואם האדם עושה
רצונו, נעשה שותף עמו כזיכול, וליהפך
אין לו חלק בהמפעל המתגשם בכל אופן
אך נשאר עקש ואויל. (א"ה עיין שער הציון
תרכ"ב סק"ו).

יב) עמ' 300. ועלה האיש ההוא נתעלה
בביתו נתעלה בחצרו נתעלה בעירו
נתעלה בכל ישראל וכל עליותיו לא היו
אלא משל עצמו.

נ"ב: באדר"ג פרק כ"ח: "רשצ"ג אומר
כל המשים שלום בתוך ביתו מעלה
עליו הכתוב כאילו משים שלום בישראל על

כל אחד ואחד, וכל המטיל קנאה ותחרות
בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו מטיל
קנאה ותחרות בישראל, לפי שכל אחד
ואחד מלך בתוך ביתו שנא' להיות כל איש
שורר בביתו" וצפירוש בגין יהושע:
"שאילו משים שלום בישראל שכ"א מצ"ב
ילמדו מדה זו ממנו לנהוג א"ע עם צ"ב
ג"כ ונמשך מדה זו ומתפשטת בכל ישראל
להיות שלום ביניהם" א"כ הכל מתחיל
ממנו - וכל עליותיו לא היו אלא משל
עצמו.

יג) עמ' 204. מהגמ' נראה שהריצ
שביניהן הוא תולאת ריסון ע"י
הקב"ה.

נ"ב: לקמן עמ' 312 כי ליזה"ר יש גבולים
עד כמה שיש לו רשות להסית.

יד) שם. וכן מבואר בדברי התרגום
(ישעיהו ס"ג א') על הכתוב "למען
ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא
אשקוט": "עד דאעציד פורקן לציון לא
אניח לעממיא ועד דאיייתי נחמא לציון לא
אשקיט למלכותא.

נ"ב: וברש"י שבת ס"ג ע"א ד"ה שרגא
בטיהרא וכו': "אבל בזמן הזה שהוא
עת מלחמה תכשיטין הן.

טו) עמ' 346. אל בנו נ"י על חורבן
קעלס.

בית היה צעיר "בית תלמוד תורה"
יכונה היש אשר ידע כי קדוש ונורא הי'

הבית וכל פינותיו אמת מלאו הן כל רבניו - תלמידיו כל קדושי - ננועיו אשר ערכם הטמינו ויפה הטמינו.

נ"ב: בליקוטי שושנה שנועם אלימלך פי' והננע לכת שגם ההננע צהננע יעווי"ש ויעוין צח"צ עמ' 61.

פז) עמ' 357. אצל שיטת הישיבות להעמיד למטרה יחידה לגדל גדולי תורה ויראת שמים כאחד, ובשציל זה אסרו את האוניברסיטה לחניכיהם, כי לא ראו שום עצה איך לגדל גדולים בתורה אלא אם כן ירכזו את כל מגמת חניכיהם אך לתורה בלבד, אמנם לא נחשוב שלא ידעו מראש כי בדרך זו יקולקלו כמה מאשר לא יוכלו לעמוד בקיוניות זו ויפרשו מדרכה של תורה, אמנם זהו המחיר אשר ישלמו בעד גדולי התורה ויר"ש אשר יתחנכו בישיבותיהם כמוזן שהם עומדים על המשמר לעשות מה שאפשר לתקן את אשר לא יוכלו להשאר בני תורה, אך לא בדרך אשר תמשוך אחריהם את השאר, למשל אלה שהוכרחו להניחם לנחת ראו במקצת שישארו חנונים או שאר ענינים שאינם מקצוע אשר אינו צריך הכנה וגם אין מושך את הלצ של התלמידים.

נ"ב: החיד"א צחקדי אבות וראשי אבות צמשנה י' צפ"א אהוב את המלאכה הביא את הרשבץ במגן אבות: "כי חכמי ישראל הגדולים היו חופרי שדות וחוטבי עצים ומתפרנסים מיגיעם והיו צוחרים

המלאכות הכבדות כדי להכניע ירם ולא יצאו לידי הרהור וגם שאינן צריכים לימוד כדי שלא יתבטלו מתלמוד תורה בלימוד האומנות" ומוסיף החיד"א שם: "וזה אפשר שרמו שמעי' צדכיו אהוב את המלאכה כי בזה יכנע היצר ולא יצא לידי הרהור, ומשום שסתם ואמר אהוב את המלאכה ויש צכלל מלאכה יקרת הערך שהוא חכמה ומלאכה כגון מעשה רוקם וחכמת הציור וכיוצא שיש צכללן אומנות גדולה בחכמה וצחצונה לזה אמר ושנא את הרבנות כל רבנות אפי' צמלאכה כמ"ש פ"ק דע"ז רבן של טרסיים כלומר שתצחר לעצמך מלאכה שאין צה רבנות כחוטב עצים וכיוצא שלא תצטל מת"ת כדי להתלמד, וזה אל תתודע לרשות שאם אתה אומן צמלאכת מחשבת ותוציא כלי למעשהו יפה אף נעים קצ ונקי לסוף מוכרח להתודע לרשות כי יצא שמך ולפני מלכים תתיצב לשרת מלך צאומנתך הנקיה והנאה אם תצקש מלאכה כבדה תרויח ג"כ שאל תתודע לרשות מנד מלאכתך".

חלק ד'

א) עמ' 14 מלאנו צענין עיר הנדחת, שכתבה תורה שאם קיימת מצוה זו והרגת לפי חרצ את כל הנידחים אחרי עבודה זרה ושרפת את העיר ואת כל אשר צה אז... "ונתן לך רחמים ורחמן" ופירש האוה"ת שעל פי דרך הטבע עלולים

מעשים כאלה להוליד פגם במדת הרחמנות, וע"כ הצטייחם ה' שאם יעשו זאת לשם שמים ישפיע להם כחות חדשים ממקור הרחמים ולא ישאר בהם שום פגם במדה ההיא כתוצאה מן המעשה הנורא שעשו.

ממשיך, וכאן מדובר בצער ויין גנוזים והעוסקים צעיצור החדש בכלל לא אוכלים מהם. ואעפ"כ נקרא עסיק במנהוג ובגלל זה לא ממשיך, חזינן מהבא שדברי האוה"ח הק' על כח העיסוק במנהוג נאמרו אפילו בגנוזים.

ג"ב: כן פירש שם גם הגנ"צ בהעמק דבר, ובהעמק דבר פ' פנחס כ"ה י"צ פירש כן הגני נותן לו את צריתי שלום כיון שהרג את זמרי לש"ש אדרבה נחצרך במדת השלום, וראיה לאוה"ח הק' ביצמות ע"ט ע"א רחמים דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך והרצך משמע שהגמ' ענמה מפרשת רחמים - מדת הרחמים וברש"י בשבת קנ"א ע"צ וצ"ה ל"צ ע"צ מפרש "ונתן לך רחמים שתרחס על הצריה וצטוטה י"ט ע"א תוד"ה: "וכהן וכו' ירושלמי וכהן מניח את ידו תחתיה ואינו חושך מציא כהן זקן וכו' ועפ"י אוה"ח הק' אפשר לומר שכיון שעושה עפ"י ציווי התורה אין יתה"ר שולט.

ועפ"י פי' המשגיח ז"ל באחת השיחות ששמעתי ממנו, את דברי הצעה"מ צפ' כירה בדבר אכילת חמין בשבת שכיון שאוכל מפני ציווי רבותינו לא יהיה ח"ו נוטל מזה וכן כ' האוה"ח הק' בריש פ' מנורע שהרי בדרך הטבע העצבות מציאה לידי תגבורת המרה ועושה רועם בצער והרפואה לזה צריכה להיות הרחקת העצבון, וכאן אומרת לו התורה להסתגר ובגדיו יהיו פרוצים וכו' מה שעפ"י הטבע נגדיים לרפואת סיבת הנגע ואדרבה יולידו הנגע מחדש, וכאשר יראה שאעפ"י ע"י שחזר בתשובה הפך הנגע את עינו צוה ידע שצא לו בגלל לה"ר ולא מקרה הטבע.

וכנראה שלזה נתכון הרמז"ס צה"ל סנהדרין פי"א ה"ה שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההצל - רחמים היא בעולם שנא' למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים.

אמנם מצאנו מי שלא סובר כך דהמל"מ צהלכות שמטה ויזל פ"ד הכ"ד כתב: "עיי' בראש"ד פ"ה דעדות משנה א' דגרים ובה"א אין אוכלין אלא בטובה וכתב דטעמייהו דצ"ה משום דגזרו שביעית אטו שאר שני שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חצירו שלא מדעתו אצל מן התורה ודאי מותר דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' חזינן

ובסנהדרין ע' ע"צ אכל צעיצור החדש וכו' הא קמ"ל אע"ג דאין עולין לה אלא צפת וקטנית ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמנהוג קא עסוק לא

מקיימי המ"ע ואכלו אותם, ולפימ"ש י"ל דיתכן שלמנוע לאו דנותר אם כי הוי לאו שאין בו מעשה עדיף מלקיים מ"ע של ואכלו אותם, אבל אחרי שהרגילו עצמם למיחזי כרעצנותא גם בכל השנים הוכח שמניעת הלאו דנותר במקרה זה לא הויה מנאה כי אילו היתה מנאה לא היתה מרגילתם למיחזי כרעצנותא בשנים הבאות.

והנה בחזו"א הוספות שבסוף טהרות ח"צ מגיליון החומש: "דברים ט"ז לא תחוס עינך וגו' למדנו שעשו ישראל נגד טבעם של הרחמים אף שהיו ז' העמים שנואים מאד צתועצותיהם וגם באו במלחמה עם ישראל שהרי פתחו בשלום תחילה מ"מ גברה מדת החסות והחנינה בלב ישראל ועשו ע"פ הדיבור ולא כאהבי מלחמה והתגרות חלילה" וכ"כ האוה"ח הק' שם וכ"כ הרמב"ן בסוף פ' אמור שסקלו את המקלל כאשר נזהר ה' את משה "לא לשנאת בן המצרי שנזהר עם הישראלי אלא לצער הפגום מתוכם". וכ"כ הספורנו שם.

ובקידושין ל' ע"ב כל זמן שהרטיה זו על מכתך אכול מה שהנאתך וכו' וכתב בספר המקנה שם דהיינו מ"ש באבות פ"ה מ"ט תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב שאלו האכלה עפ"י התורה - אינה מוסיקה לרוחניות.

דק"ל להראב"ד דאעפ"י שנכנס ברשות התורה ועפ"י צויה חיישין שמא יתרגל לכך גם בשאר שני שבוע, אבל ראיה ברורה לדברי האוה"ח הק' ורצנו המשגיח מסנהדרין ע' ע"ב כיון דצמנא קא עסיק לא מימשיך פעמים כלל זה שם ומהרץ חיות צבינה ל"ב ע"ב לומד ברש"י וצרמז"ס שמפרשים כאוה"ח הק' ובהגהות לליקוטי מהר"ן ח"א סי' קכ"ה: "ועיין בספר נגיד ומנאה להאריז"ל וכן צמנא חסידים שכתב להדיא שאע"פ שיאכל בשבת יותר מהנורף אינו הולך לחינוכים כמו בחול אלא כולו נבלע באיברים".

הספרים הקדושים הנ"ל אינם לפני ואולי כונתם בדרך הפשט עפ"י רש"י צבינה ט"ז ע"א ד"ה: "נשמה יתירה רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה ואין נפשו קצרה עליו" והיינו כיון ש"אינו הולך לחינוכים" "אין נפשו קצרה עליו" ואם רוחא לבסומא שכיח (מגילה ז' ע"ב) כ"ש לאכילת שבת ש"היא כולה חלקות כולה קודש" כלשון מוהר"ן שם.

ובמנחות ק' ע"א צמוד"ה ששונאין וכו': "ומה שמזכירין אותן לגנאי על שאוכלים את השעירים חיים אע"ג דמנאה קעבדו שלא יבואו לידי נותר לפי שהרגילו עצמם כמו כן לאוכלם חיים אף בכל השנים דמיחזי כרעצנותא" והקשה הרש"ש שם אמאי לא קאמרי התוס' דלא

ומנאנו כן גם בצעלי החיים
 ברמז"ן בחוקותי כ"ו ו': "כי לא הי'
 הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של
 אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשינייהם
 והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את
 זו בידוע כי בטרפם האדם פעם אחת
 יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב
 וילמד לטרוף טרף אדם אכל. (א"ה עיין
 שבת קנ"א ע"ב אין חיה שולטת באדם עד
 שנדמה לו כבהמה).

(ב) עמ' 58. ועל כן בתקופת חז"ל למדו
 מקרא חמש שנים ומעיקר הדין גם
 ת"ח בתחילת לימודו צריך להקדיש שליש
 זמנו למקרא (יו"ד רמ"ו, ד) ולכאורה קשה
 מכיון שעבר על המקרא כמה פעמים הרי
 יודעו ולמה צריך להקדיש כ"כ הרבה זמן
 לזה אבל בזה מצוה כי תמיד אפשר
 לחדש לימודים ביראת שמים.

ג"ב: עיין חובת הלבבות שער חשבון
 הנפש בחשבון הארבעה ועשרים.

(ג) שם. וכן אמר רב כהנא שהיה בן י"ח
 שנה וכבר למד כל הש"ס ועדיין לא
 ידע שאין מקרא יוצא מידי פשוטו כי
 העיקר אללם היה הדרש לשם התבוננות
 הלב.

ג"ב: במדרש תהלים ג: "א"ר אלעזר לא
 נתנו פרשיותיה של תורה על הסדר
 שאלמלא נתנו על הסדר כל מי שהוא
 קורא מהן מיד היה יכול לצראות עולם
 ולהחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך

נתעלם סדרה של תורה". כי תכלית
 הצריאה היא הן יראת ה' היא חכמה.

ובע"ז י"ט לעולם ילמוד אדם
 ממקום שלבו חפץ כי זה נותן לו חשק
 התורה המציאו אל דביקות בתורה.

ובחידושי הרד"ל ז"ר פפ"ה אות
 א': "שידעו הכל שאמרו צרוה"ק, עיין
 שו"ט מו' ג' שאלמלי נתנו על הסדר כל
 מי שקורא בהן מיד היה יכול כו' לפיכך
 נתעלם סידורה ע"ש וז"ש שמוה שלא
 נכתב על הסדר יצינו שהן צרוה"ק ולכן
 העלימו הדברים".

(ד) עמ' 76. וכתב שם שהטעם למה
 שהחזיר בתשובה צריך להכנס בחזרה
 דרך הפתח העליון הנר הוא "כדי שיהא
 נסתר מצעלי הדין" ולכאורה ז"ע מה
 כוונתו בזה וכו' ופירש שם הרש"ס מפני
 מדת הדין שמקטרגת ואומרת לא תקבלם
 והיא מקבלם בסתר.

ג"ב: ואולי לזה נתכון צוה"ל סוף שער
 התשובה: "ומי שרוצה להגיע לראון
 בוראו יכנס מן הפתח הנר שיכנסו ממנו
 החסידים הסובלים".

ובתדא"ר פט"ז: "והאזהב והירא
 מן המלך מנער גופו ונכנס בפשפש קטן
 שהוא יוצא למישרים גדולים להקביל פני
 המלך".

ובציאור הגר"א למשלי ד' י"ב:
 "בלכתך לא ינר נעדרך, כי ההולך בדרכי

ה' צריך צ' דרכים א' לילך צפתח צר וקטן וציסורין עד שיצא אל דרך הישר כמשחז"ל (מנחות כ"ט ע"ג) ליעול צהאי לא מסתעי' מילתי', כי לפתח חטאת רוצץ וא"א אלא צהפתח הקטן כמ"ש בגמ' שם, והצ' שלא לקפוז למעלה מן הדרגה אשר ראוי לו כמ"ש שמא תאמר כל הצא לקפוז קופץ וכו' סוכה מ"ט ע"ג.

ה' עמ' 124. כי ההכנה לימות המשיח דורשת מאתנו עצודה רוחנית רצה כדי להגיע למדרגת הגאולה ומנצח של צרות מכופות והשפלות תדיריות אינו מסוגל להשגת דחק העליה הנדרש, נמצא שההארה החדשה הזאת וההקלה צמנצנו צאו כדי שנשתמש צהן לצורכי הקדושה.

ג"ב: ואולי לזה נתכון החוזה מלוצלין שאמר: "ותקם צעוד לילה ותמן טרף לציתה" שצעוד לילה לפני ציאת הגואל יהיה טוב ליהודים, כי "טרף" בגמ' "טוב" פעמים "טוב" וצ"ס הרה"ק מרוז"ן אומרים שיהיה טוב לישראל קודם ציאת המשיח כדי שיוכלו להצחין צין הטובה של העוה"ז לזו של ימות המשיח, שאל"כ אין פלא שישמחו צציאתו.

ובספרי פ' האזינו: "שמנת עבית כסית אלו שלשה דורות שלפני ימות המשיח שנאמר ותמלא ארצו כסף וזהב - ותמלא ארצו אלילים (ישעי' צ') וצלצ אליהו ח"א עמ' קל"א אומר צסם הח"ח משל בעל הא דאין צן דוד צא אלא צדור שכולו

זכאי או כולו חייב, לחולה שהיה זקוק לניחוח והרופאים מצאוהו כ"כ חלש שא"א לנחתו ושלחוהו הציתה והתירו לו לאכול הכל כיון שניחוח לא יעשו לו, והנה הקצ"ה מיסרנו ומנחתנו כל עוד יש תקוה שנשוב צתשובה ע"י יסורים, אצל הדור האחרון יהיה כ"כ חלש צרוחניות עד שאם ייסרוהו וינתחוהו ימות ח"ו, וע"כ הוא מוכרח לגאלנו צלי נחמים נוספים - ע"י ציאת משיח צדקנו.

ו' עמ' 157. והנה ישיצה קדושה היא צית מקדש מעט וצית מדרש הוא סציצה של תורה והמחרצ את סציצתו ומחללה צרפיונו היינו מחטיא את הרצים ומחריצ צית המקדש.

ג"ב: עיין חלק ג' עמ' 201.

ז' עמ' 249. ואם אמנם השכל חכם הוא הלצ הוא "עם הארץ".

ג"ב: וציוצר לשבת חוהמ"פ: "ועם צחרתי צו, יצא שכל מלצו, והמיר כצוד משגצו, עד שהמלך צמסצו".

ח' עמ' 268. הרש"ז ו"ל כתצ צסם אציו שהעולם הזה הוא מלון יקר מאד כי לפעמים עצור מה שאכל כאן משלם צעוה"צ שלו ממש שהוא נצחיות.

ג"ב: וצילקוט תהלים ג' שני רשעים צצרת מלה"ד לשני צני אדם שהלכו צדרך אחד צדיק ואחד רשע מצאו פונדק אחד וכו' אמר הרשע לצדיק נאכל ולא ניתן

מעות וכו' אותו רשע אמר הצא לי קונדיטון ותרגולים והציאו הכל וכו' אותו רשע עמד לנאת א"ל עשה חשבון וכו' התחילו שוצרים את שניו לכך נאמר שני רשעים שצרת, ומשל דומה לזה בשמירת הלשון שער הזכירה פ' י"ג.

(ט) שם עמ' 269. והוסיף ז"ל בשם הגר"ס שאין ענה אחרת אלא להשתדל שיהיו רבים נריכים לו כי אז אין צריך לשלם מכיסו במלון, כי כאילו "הוצאתיו על הצבור".

נ"ב: ובאור יחזקאל סימן ק"ל, על רש"י צפ' חיי שרה שאאע"ה הרגיל את הקצ"ה צפי הצריות ונהיה אלקי הארץ - "הנה כי בזכות זה אמר כי ישלח מלאכו לפניך וכו'".

מה נורא כי גם אאע"ה צא בזכות זיכוי הרבים ועיקר שהורגל צפי הצריות כי הוא אלו הארץ, כמה גדול זכות ללמוד לבני אדם אמונה". (א"ה צפיה"מ לרמב"ם סוף ברכות כי יקר צעני ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו).

(י) עמ' 310. במכתב לבנו: מה תקותך איך תסדר לך את עתידך בע"ה שתהיה בכל לבך מסור לתורה ועבודת השי"ת הלא גם עתה כמונו וכו' הערת העורך נראה שז"ל "אתה כמוני".

נ"ב: זהו לשון הפסוק בשמואל ב' י"ח ג' "כי עתה כמונו עשרה אלפים".

(יא) עמ' 355. צענין דרשות ואגדות חז"ל קרי וכתיב ועוד, כמה פעמים משמע לי ע"פ מהלך זה גם צפירושי רצינו הרד"ק ז"ל שהיה קדוש עליון וגדול בדור הראשונים וביחוד משמע לי מזה הדרך כמה שכתב צענין הקרי והכתיב ובהערת העורך צ"ל לדברי הרד"ק בהקדמתו לנ"ך.

נ"ב: וכ"כ הרד"ק צפירושו שמואל ב' ט"ו כ"א וכן בכוזרי ג' כ"ה - ו': "כי הרבים לא יעבור אליהם הכוזב".

(יב) עמ' 363. מכתב צענין שיחות מוסריות: נא יעשו עמדי הטובה ויסקרו שהגר"י ל', שליט"א יקדים את שיחתו היקרה לפני, כי פשוט אהביש לקפוץ בראש לפניו והוא משארת שוחרי המוסר האמתיים אשר ידברו בתוך ענמם אל ענמם.

נ"ב: נראה כונתו על פי מה שהיה מרגל צפומי"ה: מוסר דארץ מען לערנן אין זיך לו זיך און וועגן זיך.

חלק ה'

(א) עמ' 87. עומק ענין דן לכף זכות. שנינו "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" מקומו - נסיונו - חלקו היינו ע"פ התמוזגות כחות נפשו ושכלו מנצו וסביבתו שכל אחד שונה לגמרי מחברו

ועל כן לעולם לא יגיע למקומו ולעולם אין לו לדון את חברו.

נ"ב: בתורת זאב אגרות לדודנו ז"ל עמ' ז"צ: "וכן מה ששמעתי בשם נדיק אחד וכמדומה בשם השפת אמת ז"ק"ל שאמר על מאמר חז"ל: אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו. והוסיף ע"ז הוספה "קלה" ולמקומו לעולם לא תגיע".

(ב) עמ' 132. אבל עוד ז"ע הרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך יבקשו שה' יתן להם יראה.

נ"ב: בחזו"א סוף טהרות ח"צ דף רנ"ט ע"א: "דברים ה' כ"ו מי יתן וגו'. המקום ז"ה מניח את הצחירה ביד

האדם, אבל האדם רשאי להכריח את רעהו לעבודתו ית' בין בכפיה בין בפתוי ולא הוי ביטול הצחירה כיון דהמעשה עושה בצחירה וכל ישראל כאיש אחד והיינו מי יתן שיהיה בין נדיקי הדור משתדלים לקרצ כל העם לעבודתו יתצרך אבל המקום ז"ה אינו נותן בלבם את הקירוצ דא"כ לא יתיחס הדבר לצרואיו.

אמנם אם יש מתפלל לפניו ית' על הקירוצ ותפלתו נשמעת מתיחס הקירוצ שעושה הקצ"ה לצרואיו כיון שנעשה ע"י תפלת נצרא והיינו דאמרו ע"ז ה' א' היה להם לומר אתה תן ר"ל ועי"ז היה אפשר להקצ"ה לעשות הקירוצ כיון שהוא ע"פ תפלתם".